

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Håkan Hallström

Urkundsförfalskning – den
oföränderliga paragrafen

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare

Prof. Per Ole Träskman

Ämnesområde

Straffrätt, IT-rätt

Termin 9

HT2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Presentation av ämnet	7
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Metod	8
1.4 Disposition och avgränsning	8
2 BAKGRUND	9
2.1 Historisk tillbakablick	9
2.2 Urkundsförfalskning i tre svårighetsgrader § 14:1-3	9
2.2.1 Förvanskning av urkund	9
2.2.2 Grov urkundsförfalskning	10
2.3 Allmänhetens tillit till urkunder	10
2.3.1 Allmänt	10
2.3.2 Benämningarna falsk – och äkta	13
2.4 Positiv materiell förfalskning	13
2.5 Legalitetsprincipen	14
2.6 Civilrättslig behörighet och krav på egenhändighet	15
2.6.1 Jämförelse med TF:s handlingsbegrepp	15
2.7 Lagkonkurrens med andra brott	16
2.7.1 Bedrägeri	16
2.7.2 Datarelaterade brott	17
2.7.3 Gränsdragningsproblematiken med BrB 15:11	18
2.8 EU-rättens påverkan	19
2.8.1 ETS 185	19
2.9 Problem med gränsöverskridande IT-relaterad brottslighet	20
2.9.1 Svårigheter att bestämma jurisdiktion på Internet.	20

2.9.2	Bevissäkring på Internet	21
3	URKUNDSFÖRFALSKNING – DE LEGE LATA	23
3.1	Allmänt	23
3.2	Förfalskningsobjektet (urkunden)	23
3.2.1	Utgöra ett bevismedel	25
3.2.2	Originalkaraktär	26
3.2.3	Måste finnas en utställare, eller utställarangivelse	26
3.2.4	Avsikts- och tillfällighetsurkunder	27
3.2.5	Vissa bevismärken	28
3.2.6	Utvidgat urkundsbegrepp i takt med teknikens utveckling	29
3.3	Förfalskningsåtgärder	32
3.3.1	Framställa falsk urkund genom att skriva annans namn	32
3.3.2	Framställa äkta urkund genom att skriva annans namn	33
3.3.3	Skriva annans namn genom att skriva eget namn	33
3.3.4	Framställa falsk urkund genom att falskeligen skaffa sig annans underskrift	34
3.3.5	Framställa oäkta urkund på annat vis	34
3.3.6	Falskeligen ändra äkta urkund	35
3.3.7	Falskeligen utfylla äkta urkund	35
3.3.8	Förfalskning genom underlåtenhet	36
3.3.9	Förfalskad urkund	36
3.3.10	Utfyllande av äkta urkund	36
3.4	Fara i bevishänseende	36
3.4.1	Allmänt	36
3.4.2	Trovärdig yttre beskaffenhet	37
3.4.3	Vem ska begagna falsifikatet	37
3.4.4	Urkundens innehåll	38
3.4.5	Medföra skada eller olägenhet	38
3.4.6	Viss sannolikhet till användning	38
4	BROTEN MOT URKUNDER I ELEKTRONISK MILJÖ	40
4.1	Digitala urkunder	40
4.1.1	Som begrepp	40
4.1.2	Icketraditionella signaturer	41
4.2	Konkret eller abstrakt definition	44
4.3	Skillnader mellan den elektroniska miljön och den fysiska miljön	45
4.3.1	Original och elektroniska original	45
4.3.2	Elektroniska handlingar ersätter pappershandlingar	46
4.3.3	Andra formkrav	48
5	TIDIGARE ÖVERVÄGNINGAR I UTREDNINGSSAMMANHANG AVSEENDE URKUNDSFÖRFALSKNING OCH INFORMATIONSTEKNIK	49
5.1	Datastraffrättsutredningen	49

5.2	Straffrätt och informationsteknik – en grundläggande inventering av lagstiftningsbehovet	50
5.3	Brott och brottsutredning i IT-miljö	51
5.4	Formelutredningen	51
5.5	Urkunden I Tiden – en straffrättslig anpassning	52
6	ANALYS	54
6.1	De lagbundna rekvisiten	54
6.1.1	Urkunden	54
6.1.2	Förfalskningsåtgärder	55
6.1.3	Fara i bevishänseende	55
6.2	Förändring eller inte	56
6.2.1	Oförändrad lagtext i 14 kap. 1 § BrB	56
6.2.2	Lagändring i enlighet med SOU 2007:92	57
6.2.3	Andra lösningar	58
7	SLUTSATS	60
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	67
7.1	Doktrin	67
7.2	Juridiska tidsskrifter	67
7.3	Förarbeten och utredningar	67
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	69
7.4	Rättsfall	69

Summary

The legislation of Sweden has gradually been updated in order to keep up with changes in IT. The paragraph relating to forgery in chapter 14 § 1 of the Penal Code has not been changed since 1948 and has also survived various revisions. The purpose of this paper is to make clear that there is a need to modify chapter 14 § 1 of the Penal Code in order to accommodate developments in IT and to discuss some potential modifications to it.

There is a strong argument to indicate that chapter 14 § 1 of the Penal Code is not adequately formulated for our society. NJA 1991 p. 739 and NJA 2009 p. 111 are two current cases where it is possible to see that the outer limit of the paragraph has been exceeded by the Supreme Court of Sweden. Some legal analysts have posited that the Supreme Court of Sweden's judgments have been so far off from the wording of the paragraph that it is doubtful if the legal position is within the principle of legality. This doubt is created when old terms are applied to new legal areas where they do not really belong. The research SOU 2007:92 was conducted to clarify the legal position. This legal position is now even more doubtful if you compare the more recent case NJA 2009 p. 111 to SOU 2007:92. Above all, the Supreme Court of Sweden used the accessory of "original character" in a context where it did not belong. SOU 2007:92 indicated instead that it was better to use "original containment" as an accessory because it is possible to duplicate electronic documents in a different way. In that case it is easy to see difficulties in how chapter 14 § 1 of the Penal Code can be used to protect the common reliance that these original documents can be used as proof and hence, legislation is needed to remove this uncertainty in order to adapt the original document concept to IT developments.

How chapter 14 § 1 of the Penal Code should be formulated to accommodate IT development nowadays has been the focus of discussion of different research. It is difficult to create a technology-neutral legislation where there are no differences between traditional and electronic documents, especially with regard to any expected developments in IT that may take place in the foreseeable future. It will therefore be possible to point out some terms that will be important in order to formulate the accommodation of "original document" as a legal term. It is necessary to clarify a way to connect the accommodation of the text to support the common faith to protect these original documents so they work as proof generally, especially with the increasing pervasiveness of the Internet and use of electronic documents. In the same way, it is important to also note the differences that appear in comparing a traditional and an electronic environment. Forgery, as a function to protect messages as proof, should be more connected in that part of the paragraph that will point out the outer limit of what that is worth preserving. Therefore it is a good argument to distinguish the connection between "*the character of original documents*" and "*the danger of use in regard of the proof*" and those accessories'

connections to a general faith of original documents. The use of Internet is characterized by an openness that also distinguishes differences and in the same way shows different arguments of protection that have to be more powerful than the original document to continue a general faith. When it comes to an original document as a legal term and its influence on both traditional and electronic documents, there are two alternatives in how this term could be solved: one alternative is to have a mutual term and the other is to have separate terms that show any differences. If an alternative with two different terms is chosen there are risks that it will not be technology-neutral and it could create ambiguities for the courts to solve. That would increase the level of doubt. It is difficult to create a uniform definition of original documents that is useful in both environments even though there are few common parallels. In the same way, it is not beneficial to lock these “hidden accessories”, as SOU 2007:92 wanted, in to the text in the paragraph when those accessories should be different depending on which kind of original document is prescribed. A new form of chapter 14 § 1 of the Penal Code should point out the point of proof connected to the original document: at the same time, it should emphasize its criminal purpose. If a legal text is too detailed it is possible to see the disadvantages that are unknown today and connect them to the nature of IT developments that result from fast development. It is hard to foresee how these developments and what kind of original documents will require the most protection in the Penal Code.

Sammanfattning

I takt med en ökad betydelse för IT-inriktade lösningar har den svenska lagstiftningen i flera avseende uppdaterats allteftersom det har funnits behov. Urkundsförfalskningsparagrafen i 14 kap. 1 § BrB har däremot haft samma ordalydelse sedan 1948. Uppsatsen har syftat till att genom en egen utredning klarlägga ifall det föreligger ett behov av förändring även för 14 kap. 1 § BrB. Frågeställningen knöts därför till att behandla frågan hur 14 kap. 1 § BrB bör vara utformad för att vara anpassad till dagens IT-samhälle.

NJA 1991 s. 739 och NJA 2009 s. 111 är två aktuella fall där den yttre straffbara gränsen för urkundsförfalskning utökades av HD. Bedömningarna som domstolen gjorde har fått kritik i doktrinen av att hålla sig så långt från ordalydelsen att det skapar osäkerheter huruvida fallen håller sig inom legalitetsprincipens gränser. Det har därigenom naturligt skapats osäkerheter för urkunder då gamla traditionella begrepp har applicerats på områden där de inte riktigt hör hemma. Det är framförallt därigenom som det har blivit ett rättsosäkert läge.

För att belysa rättsläget för urkund som begrepp tillsattes en utredning: SOU 2007:92. Det tidigare rättsosäkra läget har förtydligades än mer om man ställer NJA 2009 s. 111 mot utredningen SOU 2007:92. Framförallt med anledning av att HD till trots valde att använda sig av rekvisitet ”originalkaraktär” i ett sammanhang där man enligt utredningen inte kan prata om samma begrepp. Det finns trots allt inte någon ”originalkaraktär” att tala om utan snarare ett ”originalinnehåll” som istället kan dupliceras. Då det går att se svårigheter i hur 14 kap. 1 § BrB framöver kan användas för att skydda allmänhetens tillit av att kunna använda sig av urkunder som bevismedel i elektroniska sammanhang finns det stor anledning att klargöra rättsläget genom lagstiftning.

Hur 14 kap. 1 § BrB sedan bör vara utformad för att vara anpassad till dagens IT-samhälle har varit föremål för diskussioner i flertalet utredningar. Svårigheten ligger i att få till ett teknik neutralt begrepp där inte åtskillnad görs mellan traditionella och elektroniska handlingar samt att begreppet också ska kunna överleva med tiden trots en fortsatt teknikutveckling. Ett antal punkter pekas därför ut som särskilt viktiga vid utformandet av begreppet. Till att börja med är det av särskild vikt att se till syftet med att skydda urkundsförfalskning. Utformandet bör därigenom på ett tydligt vis kopplas till hur allmänhetens tillit till urkunder som bevismedel ska kunna överföras det annars mer osäkra nätet. Det måste samtidigt beaktas att det faktiskt finns skillnader mellan den digitala och den traditionella världen. Urkunders roll som meddelandefunktion av bevis är dock densamma och bör vara det rekvisit som sätter den yttersta gränsen för vad som skall innefattas att vara skyddsvärt. Därigenom finns det en poäng med att särskilt förtydliga kopplingen mellan ”*urkundens karaktär*” och ”*fara i*

bevishänseende” och på så vis stärka den generella tilltron till urkunden. Den öppenhet som nu präglar framförallt Internetanvändningen påvisar en markant skillnad mot den traditionella världen och samtidigt krävs därför en annan vinkling i det skyddsbehov som behöver täckas för att allmänhetens tillit ska bestå.

Då själva urkundsbegreppet och dess betydelse för utformning av skyddsområdet för både traditionella som elektroniska urkunder bör kvarstå finns det två alternativ till förändring: antingen ett gemensamt begrepp eller två åtskilda definitioner som visar på skillnaden däremellan. Finns två begrepp aktualiseras risker för att det trots allt inte handlar om teknikneutralitet och det kan samtidigt uppstå gråzoner däremellan som praxis sedan får lösa. Dock talar detta för fortsatt rättsosäkerhet. Svårigheten att utforma en enhetlig definition av urkund är att få med begrepp som är användbara på bägge förhållandena trots dess brist på beröringspunkter. Det bör heller inte vara till fördel att låsa de ”dolda rekvisiten” – som framarbetats genom praxis – knutna till lagtexten då dessa rekvisit kan te sig olika beroende på vilken form av urkund det är frågan om. Istället bör utformningen av 14 kap. 1 § BrB istället poängtera urkundens betydelse som bevismedel samtidigt som man understryker dess straffrättsliga syfte. Nackdelen med en för detaljerad lagtext kan innebära oförutsedda svårigheter då det ligger i IT-utvecklingens natur att verkligheten förändras snabbt. Detta leder till att det är svårt att förutse hur handlingarna kommer se ut vilka handlingar som faktiskt kommer användas mest i framtiden och på så vis ha det största behovet av straffrättsligt skydd.

Förord

Jag vill tacka alla som har hjälpt mig att genomföra mitt examensarbete. Framst vill jag rikta ett tack till Daniel Svensson, Henrik Pohl och Josefin Rosenhall för era goda råd och värdefulla feedback under arbetets gång. Jag vill även rikta ett särskilt tack till min handledare Per Ole Träskman samt rättssakkunnig Mattias Möller på Justitiedepartementet.

Slutligen vill jag rikta ett tack till Micael Karlsson och till alla andra som på något vis har bidragit till att göra min tid som student oförglömlig både i Lund och under mitt utbytesår i Vancouver.

Lund, Mars 2011

Håkan Hallström

Förkortningar

BrB
Ds
HD
HovR
Ju
JT
Prop.
NJA
RH
SL
SOU
SvJT
TF

Brottsbalken
Departementsserien
Högsta domstolen
Hovrätten
Justitieutskottet
Juridisk tidskrift
Proposition
Nytt juridiskt arkiv
Rättsfall från hovrätterna
Strafflagen
Statens offentliga utredningar
Svensk Juristtidning
Tryckfrihetsförordningen

1 Inledning

1.1 Presentation av ämnet

En ökad IT-inriktning pågår för fullt i vårt industrialiserade samhälle. Kraven ökar därmed på att de brottsbekämpande myndigheterna använder sig av högteknologiska hjälpmedel. I takt med denna utveckling har lagstiftningen i flera avseende uppdaterats för att på ett bättre sätt vara applicerbar på den nya informationstekniken. Det finns även fall där domstolarna istället valt att ta ut svängarna och öka räckvidden på ouppdaterade lagrum istället för att invänta en förändring genom lagstiftning.¹

Det straffrättsliga skyddet kopplat till IT-miljön ges framförallt i BrB (1962:700) och i datalagen (1973:289). Datalagen infördes redan 1973 och är väl etablerad i svensk rätt. När det gäller BrB:s anpassning genomfördes det 1986, efter två utredningsförslag, vissa förändringar i BrB som syftade till att åstadkomma en anpassning av lagregleringen till den nya teknologin. Dock syftade framförallt just dessa ändringar till att göra förmögenhetsbrotten mer anpassade till en mer digital tid.²

Urkundsförfalskningsparagrafen i 14 kap. 1 § BrB är däremot ett bra exempel på en för tiden konservativ lagbestämmelse. Den har haft samma ordalydelse sedan 1948 och samtidigt också överlevt ett antal utredningar trots att det i doktrinen har funnits en uttryckt vilja att anpassa lagstiftningen till utvecklingen. Utredningen SOU 2007:92 är föremål för beredning på Justitiedepartementet samtidigt som denna uppsats skrivs och innefattar ett antal nya förslag till lagtext.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet är att utreda om det föreligger ett behov av en förändring av 14 kap. 1 § BrB.

Frågeställningen är kopplad till syftet och frågan som ska behandlas är:

Hur bör 14 kap. 1 § BrB vara utformad för att vara anpassad till dagens IT-samhälle?

¹ Kronqvist, sid. 7

² SOU 1992:110, sid. 61 f.

1.3 Metod

För att besvara min frågeställning samt för att uppfylla syftet med uppsatsen har en traditionell rättsdogmatisk metod begagnats. Härmed har en studie av relevant praxis, förarbeten och doktrin vad gäller svensk rätt beaktats. En utblick har även gjorts för att titta på konventionen ETS 185 då dess innehåll är relevant till en frågeställning avseende en anpassning med IT-rättsliga inslag.

I fråga om doktrin har det ofta varit frågan om äldre böcker. Framförallt har Jareborgs *Brotten III* och Löfmarcks *Om urkundsförfalskning* lagts till grund för att utreda *de lege lata* samt de för paragrafen aktuella rättsfallen.

Ifråga om att skapa diskussion avseende *de lege ferenda* har framförallt tidigare utredningar samt den aktuella SOU 2007:92 använts.

1.4 Disposition och avgränsning

Inledningsvis presenteras bakgrundsinformation för en bredare förståelse av ämnet. Därefter utreds *de lege lata* för att sedan diskutera *de lege ferenda*. Den första utgångspunkten är huruvida det är önskvärt att bibehålla den lagtext som finns i dess nuvarande form och bottnar framförallt i NJA 2009 s.111. Den andra lösningen utgår från IT-förfalskningsutredningen SOU 2007:92 och dess förslag till lösning. Även andra aspekter tas då upp. Analysen avslutar sedan uppsatsen med en slutsatsdiskussion med en sammanvägning av de argument som presenterats i uppsatsen för att därigenom återknyta till uppsatsens frågeställning.

Ämnesområdet är ganska omfattande och har därför krävt en viss avgränsning. Uppsatsen kommer enbart behandla urkundsförfalskning även om många liknande bestämmelser i både 14 och 15 kap. i BrB skulle bli påverkade genom förändring av vissa för förfalskningsbrotten viktiga begrepp. Det är enbart de lagrum som är av betydelse för besvarandet av frågeställningen som kommer att belysas.

Bevismärkets roll såsom kontrollmärke eller som värdemärke kommer inte att diskuteras då dessa begreppsriktningar istället hänförs till 14 kap. 7 § BrB. Kontrollmärken är nämligen inte självständiga ifråga om att förmedla ett föreställningsinnehåll vilket är ett krav för att vara en urkund i BrB:s mening.

2 Bakgrund

2.1 Historisk tillbakablick

14 kap. BrB motsvarar till stor del SL 12 kap. i dess lydelse enligt 1948 års lagstiftning om brott mot staten och allmänheten. Straff för förfalskning har funnits under lång tid både i Sverige och utomlands. Dock är det först på senare tid som det har ansetts att förfalskningsbrotten ska klassificeras som en egen brottsgrupp vilket till stor del förklaras i den till synes disparata karaktären av förfalskningsgärningarna. Förfalskningsbrottens plats i det svenska rättssystemet har under lång tid vållat osäkerhet beträffande vilken omfattning som en brottsgrupp som förfalskningsbrotten ska ha i förhållande till andra brottsgrupper. I vilket fall var det först i strafflagsrevisionen från 1948 som förfalskningsbestämmelserna fick ett eget kapitel. Dagens 14 kap. BrB kan därför ses som en tydlig avgränsning mot andra brottsgrupper.³

2.2 Urkundsförfalskning i tre svårighetsgrader § 14:1-3

2.2.1 Förvanskning av urkund

Urkundsförfalskningen finns som tre svårighetsgrader i BrB. Det vill säga 14 kap. 1-3 §§. Vid en bedömning huruvida urkundsförfalskningen är att betrakta som ett ringa brott ska man beakta samtliga omständigheter i fallet. Av lagtexten framgår följande av 14 kap. 2 § BrB:

”Är brott som i 1 § sägs att anse som ringa, skall för förvanskning av urkund dömas till böter eller fängelse i högst sex månader.

Vid bedömande huruvida brottet är ringa skall särskilt beaktas, om urkunden är av mindre vikt, såsom kassakvitto, kontramärke eller dylikt mottagningsbevis, eller om gärningen skett för att förhjälpa någon till hans rätt.”

De två omständigheter som pekas ut i lagtexten som särskilt beaktansvärda vid en helhetsbedömning är (1) att urkunden ska vara av mindre vikt samt (2) att förfalskningen som skett är till för att hjälpa någon till sin rätt. När det gäller frågan om huruvida en urkund är av mindre vikt finns det ett antal exempel uppräknade i lagrummet. En bedömning av den konkreta urkunden ska dock ändå ske.⁴ Likvärdigt med att något är att bedömas ”vara av mindre vikt” är som exempel då någon detalj hos en urkund har förfalskats. Det vill säga en urkund som är att klassas vara av mindre vikt och som fungerar som en del på en annan urkund vars betydelse inte betraktas vara

³ BrB-kommentaren, sid. 14:1 ff.

⁴ Se NJA 1962 s. 631

av mindre vikt. Jareborg menar även på att förfalskning av ett värdepapper som avser ett litet belopp också skulle kunna bedömas som ett ringa brott.⁵

Vad gäller särskilt avseende att någon förfalskning skett i syfte att förhjälpa någon till hans rätt är exempel att någon skriver ett kvitto avseende en faktiskt fullgjord betalning, bevittnar en äkta namnteckning eller på något vis framställer ett intyg med ett sant innehåll.⁶ Det finns även förfalskningar som har betraktats som ringa, till exempel förfalskning som har som syfte till att skydda mot förtal eller till att skydda otillbörliga men ändå juridiskt hållbara krav.⁷

2.2.2 Grov urkundsförfalskning

I 14 kap. 3 § BrB framgår vad som gäller för grov urkundsförfalskning:

”Om brott som i 1 § sägs är att anse som grovt, skall för grov urkundsförfalskning dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om förfalskningen avsett myndighets arkivhandling av vikt eller urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen, såsom obligation, aktiebrev eller inteckningshandling, eller om gärningen eljest var av särskilt farlig art.”

Det är framförallt tre fall som pekas ut som särskilt typiska för vad som kan anses utgöra grov urkundsförfalskning. Det första är om det är fråga om en urkundsförfalskning av en myndighets arkivhandling av vikt. Jareborg menar på att det troligtvis avser endast svenska myndigheters arkivhandlingar men att det trots allt också skulle kunna vara fråga om utländska myndigheters. Det andra fallet avser en gärning knuten till en urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen såsom exempelvis obligationer, aktiebrev eller inteckningshandlingar. Däremot kan aktiebrevet ha ett ringa värde eller vara utan betydelse för den allmänna omsättningen. Det tredje fallet är gärningar som annars är att betraktas som av farlig art det vill säga att gärningen hotar ett särskilt vitalt intresse eller avser mycket stora ekonomiska värden. Jareborg tar som exempel allmänna expeditionshandlingar som riktar sig till en vidsträckt krets människor och då avser förehavanden i kritisk situation.⁸

2.3 Allmänhetens tillit till urkunder

2.3.1 Allmänt

Urkunder i sig spelar stor roll i ett samhälle som det är utformat idag. Bland annat är det därför som urkunderna åtnjuter ett starkt skydd i lagstiftningen

⁵ Jareborg, sid. 63

⁶ Ibid.

⁷ Se bl.a. NJA 1957 s. 67, NJA 1962 s. 328 och SvJT 1969 rf s. 33

⁸ Jareborg, sid. 64

och visar på den inriktning som lagstiftaren har valt för att förstärka en stark tilltro till dessa handlingar. Effektiviteten av att faktiskt skydda urkunder så att dessa kan betraktas som äkta är därför viktigt för att påverka den faktiska tilltron.⁹

Bestämmelserna i 14 kap. BrB och 15 kap. BrB avser inte bara att skydda enskildas intressen. Det förhåller sig även som så att vissa föremål, samt utsagor, fyller så viktiga funktioner i samhället att det är oerhört viktigt att dessa går att lita på att de är det som de utger sig att vara samt att de är sanningsenliga. Av den enkla anledningen så fullbordas dessa brott redan innan skada eller olägenhet har uppkommit för enskild – eller för det allmänna. Många av brotten i 14 kap. och 15 kap. BrB är egentligen att betrakta som förberedelse eller försök till andra brott såsom exempelvis bedrägeri.¹⁰

Jareborg kommenterar den tidiga fullbordanspunkten med att säga att det alltid finns *”en risk för att kriminaliseringen blir alltför vidsträckt, när man ingriper på ett så tidigt stadium för att förhindra oönskade resultat. Den svenska lagstiftningen bygger på klar insikt härom och den har tillkommit under noggranna överväganden rörande vilka materiella bevismedel och vilka typer av utsagor, som bör åtnjuta särskild tilltro och därför också straffskydd. Vid internationella jämförelser framstår dock det kriminaliserade området som ovanligt vidlyftigt.”*¹¹

När man ska ta ställning till en uppgifts riktighet och innehåll är det naturligt att en avgörande faktor är dess härkomst. Det vill säga det är av stor vikt att man verkligen kan veta att meddelandet verkligen kommer från den som sägs vara dess upphovsman, vilket också är en viktig faktor i bedömningen av om uppgiften är riktig. Detta i sig kan också förklara varför förfalskningsbrotten har ett eget kapitel i BrB.¹²

Löfmarck poängterar betydelsen av att det inte är möjligt i ett utvecklat samhälle att enbart klara mellanhavanden muntligt utan det krävs hjälpmedel. Man använder sig då av olika mänskliga objekt för att förkroppsliga de mänskliga tankarna, som Löfmarck uttrycker det. Det traditionella förfarandet är att uttrycka dessa tankar genom skrift. Skrift kan dock framställas på en mängd olika sätt bland annat för hand, på en skrivmaskin, en datormaskin, tryck och så vidare. Det är även möjligt att använda sig av andra metoder som olika ljudupptagningsapparater såsom en bandspelare eller en diktafon. Löfmarck menar vidare att urkund som begrepp *”omfattar produkterna av alla tänkbara metoder för förkroppsligande av mänsklig tanke, d.v.s. allt som kan karaktäriseras som substitut för mänskligt tal.”*¹³

⁹ Jareborg, sid. 45

¹⁰ Jareborg, sid. 52

¹¹ Ibid.

¹² BrB-kommentaren, sid. 14:3 f.

¹³ Löfmarck, sid. 15 f.

Materialiseringen av dessa metoder har en självständig existens och kan fungera oberoende av meddelarens person vilket också vittnar om dess värde i sammanhanget. Löfmarck menar på att funktionen av att kunna förmedla en persons mänskliga tanke också bör vara utgångspunkten för en diskussion avseende kriminaliseringen av urkunds-förfalskning. Det är även så att materialiseringen på detta vis inte är lika förgängligt som mänskligt tal. Vidare måste det också understrykas att materialiseringarna kan fylla en bevisande funktion för att styrka något i en rättegång. Förutom bevisfunktionen kan materialiseringar med urkundsstatus fylla andra viktiga funktioner såsom legitimations- och cirkulationsmedelsfunktioner.¹⁴

Löfmarck menar på att man bör beakta alla dessa funktioner vid utformningen av straffskyddet mot förfalskning. Hon menar att dessa funktioner närmare bestämmer materialiseringarnas praktiska värde och därmed deras skyddsbehov. Oavsett de tre nämnda funktionerna ovan så är den gemensamma funktionen den grundläggande användningsmöjligheten såsom funktion av meddelandemedel. Det är enligt Löfmarck just denna funktion som primärt måste vara i fokus vid bestämmandet för kriminaliseringens utformning.¹⁵

För att en materialisering ska kunna fylla en meddelandefunktion krävs att de är allmänt accepterade. Med andra ord innebär detta att bruket av materialiseringen, eller urkunden, är så dominerande i dagens samhälle att det därigenom visar att de faktiskt accepteras och att allmänheten då hyser tilltro till materialiseringarna. En tilltro som också bärs upp genom att det finns sanktionsbestämmelser. Däremot kan inte själva tilltron vara tillräcklig för att utgöra grunden till dessa bestämmelser. Istället är det frågan om ett behov av tilltro som utgör det primära och som också motiverar lagstiftningen.¹⁶ Löfmarck diskuterar här ett kausalsammanhang:

- *”Omsättningslivet i ett högt utvecklat samhälle → Behovet av tilltro till materialiseringar som kommunikationsmedel → Sanktionsbestämmelser (vid sidan av moraliska och etiska normer av andra slag) → Accepterande av materialiseringar som hjälpmedel i omsättningslivet.”*¹⁷

Hela poängen med att skydda tilltron till denna kommunikationsform har sin utgångspunkt i form av att det finns två typer av kommunikationsformer. Den ena är den omedelbara kommunikationen som närmast kan jämföras med mänskligt tal. Osäkerheten kring dess ursprung röjs genom att den vartill talet är riktat direkt kan kontrollera talets ursprung genom att han kommer i omedelbar kontakt med meddelaren. Handlar det istället om så kallat medelbar kommunikation saknar den som befattar sig med dessa uppgifter samma möjlighet. Man får istället förlita sig på den i materialiseringen förekommande uppgiften om meddelaren. Det blir därigenom osäkert och till stor nackdel av att materialiseringsmottagarens

¹⁴ Löfmarck, sid. 16 f.

¹⁵ Löfmarck, sid. 17

¹⁶ Löfmarck, sid. 17 f.

¹⁷ Löfmarck, sid. 18

värdering och bedömning av den lämnade materialisering måste grundas på en uppfattning om vem som uttalar detta. Därigenom finns det också ett behov av straffrättsligt skydd för att trygga materialiseringars tillförlitlighet.¹⁸

2.3.2 Benämningarna falsk – och äkta

Löfmarck kritiserar de valda benämningarna falsk och äkta. Ordet falsk används i den svenska förfalskningsrätten för att beteckna produkten av en åtgärd som då uppfyller lagens stadganden för en positiv materiell förfalskning.¹⁹ Man får dock komma ihåg att användningen av en viss term i lagstiftning eller motiv inte förklarar rättsregelns faktiska innebörd. Löfmarck anser att det finns en negativ värdeladdning av ordet falsk i det allmänna språkbruket.²⁰ Hon menar på att Straffrättskommittén ger sken av att en falsk urkund äger en egenskap som den i själva verket saknar. Det vill säga den egenskap som är det andliga härrörandet från den angivne utställaren. Det måste även understrykas att den falska urkunden saknar urkundskaraktär och klassas därigenom som en icke-urkund.²¹ Löfmarck påpekar också att man inte bör använda ordet falsk i den svenska lagstiftningen utan att ha en tydligare definition. Hon anser inte att den givna definitionen av uttrycket falsk urkund är tillfredsställande utan menar istället på att innebörden av handlingsrekvisitet i 14 kap. 1 § BrB inte överensstämmer helt med dess lagtekniska funktion och är ej heller tillräckligt klargörande. Det krävs därför en generell beskrivning av uttrycket åtminstone i motiven som en förutsättning ifall man ska använda begreppet.²²

Löfmarck ger själv ett förslag till en alternativ benämning i form av ordet ”*autentisk*” i dess negrade form. Hon understryker att ordet inte är lika vanligt i det svenska språkbruket som ”falsk” är men med en klar definition i motiven skulle dock denna term vara mer lättillgänglig än andra termer. Motsvarigheter till ordet autentisk förekommer på flera andra språk i samband med handlingsrekvisitet i urkundsförfalskning och har där samma betydelse.²³

2.4 Positiv materiell förfalskning

Teorin som visar på behovet av straffskydd beaktas regelmässigt i förfalskningsparagraferna och benämns *positiv materiell förfalskning*. Det som menas mer konkret är ett ”*åstadkommande av ett bevismedel, som helt eller delvis inte är framställt av den person, från vilken bevismedlet*

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Se vidare kap. 2.4

²⁰ Löfmarck, sid. 233 f.

²¹ Löfmarck, sid. 235

²² Löfmarck, sid. 237

²³ Löfmarck, sid. 238

äger sken av att härröra.”²⁴ Urkundsförfalskningsbrotten i 14 kap. 1-3 §§ i BrB är tydliga exempel på detta.

Det som bör vara målet med en kriminalisering är att ge materialiseringar i dess olika former samma innebörd och skillnaden enbart ligger i möjligheten att kontrollera informationens sanningshalt. Denna kontroll skiljer sig avseende omedelbar eller medelbar kommunikation. Därför är till exempel inte intellektuell förfalskning straffvärd på samma grund som positiv materiell förfalskning vad gäller exempelvis framställande av ett äkta men osant bevismedel.²⁵

Om utgångspunkten ska vara att materialiseringarnas primära funktion är dess funktion som meddelande är det av stor vikt att positiv materiell förfalskning – såsom urkundsförfalskning – faktiskt är kriminaliserat. Däremot anses inte en kriminalisering av intellektuell förfalskning förutsätta denna funktion. Istället blir meningen med en kriminalisering här att man ger materialiseringarna ett särskilt värde som bevismedel.²⁶

2.5 Legalitetsprincipen

Legalitetsprincipen finns uttryckt på en mängd platser i den svenska lagstiftningen. Bland annat är det uttryckt i RF 2 kap. 10 § att:

- *”Straff eller annan brottspåföljd får icke åläggas för gärning som icke var belagd med brottspåföljd, när den förövades. Ej heller får svårare påföljd åläggas för gärningen än den som var föreskriven då. Vad nu sagts om brottspåföljd gäller även förverkande och annan särskild rättsverkan för brott.”*

Legalitetsprincipen framgår även i 1 kap. 1 § BrB där det står uttryckt att *”Brott är en gärning som är beskriven i denna balk eller i annan lag eller författning och för vilken straff som sägs nedan är föreskrivet.”*

Att det finns uttryckt även i BrB beror på att man inom straffrätten är bunden till den skrivna lagen på ett annat sätt än inom civilrätten. Vilket då följer av legalitetsprincipen såsom den är uttryckt i de båda sentenserna *nullum crimen sine lege* (inget brott utan stöd av lag) och *nulla poena sine lege* (inget straff utan stöd av lag).²⁷

I stora delar kan man säga att innebörden i legalitet sammanfattas genom två förbud:

1. mot en analog strafftillämpning, samt
2. mot retroaktiv strafflagstiftning.²⁸

²⁴ Löfmarck, sid. 18 f.

²⁵ Löfmarck, sid. 19

²⁶ Ibid.

²⁷ Leijonhufvud, sid. 22

²⁸ Ibid.

Leijonhufvud menar på att genom ”legalitetsgrundsatsen bildar straffstadgandets ordalydelse den gräns, som inte får överskridas av en tolkning som strävar efter att realisera lagens ändamål. Skillnaden mellan analogi och egentlig tolkning är således den att en analogi föreligger, när stadgandet tillämpas utanför gränserna för dess ordalydelse, medan egentlig tolkning kännetecknas av att tillämpningen håller sig inom gränserna för ordalydelsen. Det spelar ingen roll om man kan hämta stöd för en tillämpning i strid mot ordalydelsen i stadgandets lagförarbeten eller i den s.k. doktrinen.”²⁹ Däremot får man inte glömma att motiven till stor del innehåller väsentligt tolkningsmaterial.³⁰

2.6 Civilrättslig behörighet och krav på egenhändighet

Löfmarck menar på att Straffrättskommitténs i sin diskussion avseende utformning av urkunds-förfalskningsparagrafen anammat en utgångspunkt i vad som klassas som den ideella äkthetssynen angående civilrättslig behörighet. Det vill säga ”en urkund är äkta då den härrör från den, som den ger sken av att härröra från; föreligger inte egenhändighet krävs på äkthet att ett företrädande, som medför civilrättslig giltighet, föreligger (dock att egenhändighetskrav enligt särskilda rättsregler inte medför brist i äktheten).” Därigenom bör handlingsrekvisitet utformas på annat sätt *de lege ferenda* enligt Löfmarck. Hon tycker också att ett urkundsbegrepp bör utformas på så vis att varje åstadkommande av en urkund i annans namn mot dennes vilja skulle omfattas. Skillnaden mellan den civilrättsliga behörighetsreglering och BrB är att BrB:s reglering inte avgör om urkundens karaktär är falsk eller äkta. Istället blir det i sådana fall befogenheten som blir avgörande. Det vill säga att utifrån detta synsätt blir varje handlande vid urkundsframställning utan befogenhet en förfalskningsåtgärd.³¹

2.6.1 Jämförelse med TF:s handlingsbegrepp

En intressant iakttagelse sker vid en jämförelse av TF:s handlingsbegrepp och BrB:s urkundsbegrepp. Enligt rättstillämpningen till BrB ska en urkund ha en utställarangivelse. Det som menas är att det ställs krav på att utgivaren ska vara synlig i dokumentet eller åtminstone allmänt känd. Därav kan inte anonyma handlingar klassas som originalhandlingar i form av urkunder i BrB:s mening. Det ska dock poängteras att kraven för att en handling inte ska klassas som anonym är relativt lågt och det är enbart i situationer då handlingen är helt anonym som man kan utesluta urkundskvalitet.³²

I 2 kap. 3 § TF utgår man istället från att handlingen istället är en framställning i skrift eller bild samt upptagning som avlyssnas, läsas eller på

²⁹ Leijonhufvud, sid. 22 f.

³⁰ Ibid.

³¹ Löfmarck, sid. 228

³² Jareborg, sid. 47 ff.

annat sätt uppfattas med tekniskt hjälpmedel. Handlingsbegreppet blir därför vidare än vid en jämförelse med BrB vilket också påvisas av att ett värdeämärke inte sällan anses vara en del av en urkund.³³

2.7 Lagkonkurrens med andra brott

2.7.1 Bedrägeri

Förfalskningsbrottens lagkonkurrens är av stor betydelse, särskilt i förhållande till bedrägeri. Det är väldigt vanligt att förfalskning används och utgör medel för ett försök till eller till ett fullbordat bedrägeri. I 1942 års lagstiftning blev straffet grovt bedrägeri i enlighet med SL 21 kap. 3 § (nu 9 kap. 3 § BrB) strängare än straffet för flertalet förfalskningsbrott. Det framgick också av lagtexten att den omständigheten att bedragaren hade begagnat sig av en falsk handling nämndes som ett skäl till att göra brottet grovt. På så vis ansågs förfalskningen i sig vara tillräckligt straffvärd genom bedrägeriets hänförande under 3 §. Vilket i sådana fall borde innebära att förfalskningskapitlet inte borde användas i brottskonkurrens utan lagkonkurrens antas och att det i sådana fall vore lämpligt att rubricera brottet som grovt bedrägeri medelst förfalskning.³⁴

Numera är det istället som så att de svåraste fallen av urkundsförfalskning aldrig bedöms som strängare än för de som används till grovt bedrägeri. Det ska inte heller krävas för förfalskningens straffbarhet att det förfalskade har blivit begagnat. Därigenom kan man inte säga att straffet för urkundsförfalskning inte kan anses beräknat att motsvara även ett med förfalskning förövat bedrägeri. Istället blir bedömningen att om någon har begagnat sig av en falsk handling som medel för bedrägeri ska hans straff utmätas enligt 9 kap. 3 § BrB i normala fall och någon brottskonkurrens med 14 kap. 1-3 §§ BrB finns då fortfarande inte.³⁵

Skulle det förhålla sig som så att bedrägeriet skulle stanna vid försök och straffet utmäts på motsvarande sätt enligt 9 kap. 11 § BrB jämförd med 9 kap. 3 § BrB måste den förfalskning som i sådana fall varit för handen bedömas som grov. Detta särskilda moment anses däremot inte beaktat och förutsatt i 9 kap. 3 § BrB eller enligt 9 kap. 11 § BrB. 14 kap. 3 § BrB bör i sådana fall tillämpas i brottskonkurrens med 9 kap. 3 och 11 §§ BrB. Skulle det förhålla sig som att ett bedrägeri där en förfalskning inte varit medel för fullbordandet skulle förfarandet inte betecknas som grovt utan dömas enligt 9 kap. 1 BrB. Vid försök i sådana fall blir det frågan om 9 kap. 11 § BrB jämförd med 9 kap. 1-2 §§ BrB. Då dessa paragrafer inte innefattar en påföljd särskilt för förfalskning ska man även döma enligt 14 kap. 1-3 §§ BrB i brottskonkurrens.

³³ Ibid.

³⁴ BrB-kommentaren, sid. 14:9

³⁵ Ibid.

I SvJT 1961 rf. s. 85 diskuterades ett fall där åklagaren hade yrkat ansvar å L för bedrägeri och förfalskning. L hade vid en telefonbeställning av varor med osanning uppgett sig vara representant för en viss firma. L hade sedermera gått och hämtat ut dessa varor personligen och kvitterade följesedlarna med diktat namn. HovR bedömde gärningarna som urkundsförfalskning. Vilket motiverades med att förfalskningarna som gjordes inte hade varit nödvändiga som ett led i själva bedrägeribrottet. Därför förelåg brottskonkurrens och gärningarna rubricerades som bedrägeri och urkundsförfalskning.

Löfmarck kommenterar fallet med att HovR *"fäster avgörande vikt vid att L. inte tecknat sig som ombud för den uppgivna firman; han anses endast ha skrivit ett diktat namn för att dölja ett redan begånget bedrägeri."* Vilket då skulle vara förklaring till varför HovR inte ansåg undertecknandet av följesedlarna som medel för bedrägeriet. Det är också fullt möjligt att HovR baserade sitt ställningsstagande på Straffrättskommissionens uttalande om företrädandeförhållande. Det vill säga i det här fallet där person L, som faktiskt är den som trots allt skulle ha skrivit under men gjorde det med annat namn, tar namnteckningens äkthet till intäkt för urkundens äkthet.³⁶

Ett tidigare fall som gick emot SvJT 1961 rf. s. 85 är NJA 1959 s. 31. HD poängterar i detta fall att en urkunds skenbara utställare kan bestämmas med hjälp av andra omständigheter än själva namnunderskriften. Man tittar istället på överensstämelsen avseende i vilken andlig mening man har skrivit under. I sådana fall skulle ett liknande fall som det i SvJT 1961 rf. s.85 vara att det anses fullt möjligt att istället betrakta förfalskningarna som ett led i bedrägeribrotten vilket torde betyda att det är fråga om lagkonkurrens och inte brottskonkurrens.³⁷

2.7.2 Datarelaterade brott

När det gäller att se ifall gärningen är att betrakta som dataintrång enligt 4 kap. 9 c § BrB är bedömningen beroende av om gärningsmannen anses ha behörighet eller inte avseende att ändra i den aktuella upptagningen. Det är enbart i de fall där gärningsmannen saknar behörighet som förfarandet kan bedömas som dataintrång.³⁸

Det är även så att om gärningsmannen upprättar ett underlag i form av en upptagning vars data i sig kan betraktas som en potentiell urkund är det inte direkt nödvändigt att upptagningen per automatik kommer att konverteras till en traditionell urkund. Med andra ord att den faktiskt kommer att användas som urkund. Det är då enligt Silvander inte möjligt att bedöma förfarandet som förfalskning enligt 14 kap. 1 § BrB och ej heller som försök eller förberedelse till urkundsförfalskning enligt 14 kap. 12 § BrB med stöd

³⁶ Löfmarck, sid. 198 f.

³⁷ Ibid.

³⁸ Silvander, sid. 369

av bestämmelserna i 23 kap BrB. Därigenom får beteendet betraktas som straffritt.³⁹

Fall där gärningsmannen ändrar i en äkta urkund är ett annat exempel på en förfalskning. Detta kan bestå i att gärningsmannen gör ett tillägg eller utfyllnad av en text i en urkund så att urkunden i sig felaktigt framställer någon annan som utställare. Alternativt att texten inte förmedlar riktig information.⁴⁰ Skulle det förhålla sig som så att motsvarande åtgärd riktas mot en upptagning som då kan betraktas som en potentiell urkund kan förfarandet istället bedömas som dataintrång enligt 4 kap. 9c BrB. Samtidigt finns möjlighet att då också dömas för försök eller förberedelse till förfalskning enligt 14 kap. 12 § BrB med stöd av bestämmelserna i 23 kap. BrB.⁴¹

Ett traditionellt undertecknande på en potentiell urkund kan ses som omöjligt, däremot kan man underteckna på annat vis exempelvis genom en elektronisk signatur.⁴² Har ett olovligt undertecknande av annans elektroniska signatur skett kan förfarandet i ett inledningsskede bedömas enligt 4 kap. 9c § BrB men även som försök till förfalskning enligt 14 kap. 12 § BrB. Detta beror enligt Silvander på att så länge som urkunden befinner sig på det potentiella stadiet har någon faktisk urkund inte presterats. Utan det är först då urkunden presenterats *”med visuellt läsbar text och fixerats på ett underlag som kan accepteras av rättsordningen, kan man säga att en urkund framtagits.”* Silvander understryker sedan att en upptagning ska ha samma ekvivalenta funktion som en traditionell handling. Det vill säga att båda dessa former av handlingar ska behandlas lika. Det sagda borde utgå ifrån att båda formerna av dokumentet har samma informationsinnehåll.⁴³

2.7.3 Gränsdragningsproblematiken med BrB 15:11

Att skrivande av oriktigt namn i urkund straffbeläggs i två skilda lagrum såsom 14 kap. 1 § BrB samt 15 kap. 11 § BrB vållar problem i rättstillämpningen. Det framgår icke av lagstiftningen hur gränsdragningsproblematiken ska lösas utan det är istället rättstillämpningen som löser dessa fall.⁴⁴

Löfmarck menar på att handlingsrekvisitet som det används i stadgandet om urkunds förfalskning inte kan fungera som utgångspunkt avseende att i objektivt hänseende pröva ifall oriktiga namnunderskrifter ska falla in under 14 kap. 1 § BrB eller 15 kap. 11 § BrB. Hon skriver att *”Varje med oriktig namnunderskrift försedd urkund ger objektivt sken av att härröra från*

³⁹ Silvander, sid. 369 f.

⁴⁰ Se vidare i kap. 3.3

⁴¹ Silvander, sid. 370

⁴² Se vidare kap. 4.1.2 och 5.4

⁴³ Silvander, sid. 372 f.

⁴⁴ Löfmarck, sid. 282

någon annan än den, som den i själva verket härrör från. Med hänsyn till urkundernas självständiga funktion kan omständigheter utanför urkunden som sådan inte anses inverka på detta sken.” Utifrån ett subjektivt hänseende måste istället rekvisitet att ”framställa falsk urkund” anses uppfylla en viss avskiljbarhet beträffande fall av oriktiga namnunderskrifter. Det vill säga att för straffbar urkundsförfalskning krävs att undertecknaren har uppsåt att framställa en urkund som ger sken av att vara från någon annan än honom själv. Löfmarck anser att utgångspunkten avseende hur frågan om subjektiv täckning av handlingsrekvisitet är aktuellt eller inte bör ha sin utgångspunkt av hur gärningsmannen ställer sig till urkundsinnehållet. Det vill säga om han anser sig stå för det och därigenom uppträda som urkundsutfärdare. I sådana fall har han inte uppsåt att framställa falsk urkund.⁴⁵

Oriktiga namnunderskrifter som i sig inte kan innebära någon risk för skada på något individuellt rättssubjekts intresse bör inte träffas av förfalskningsbestämmelsen i 14 kap. 1 § BrB, vilket Löfmarck till viss del säger sig se tecken av i rättstillämpningen.⁴⁶

2.8 EU-rättens påverkan

2.8.1 ETS 185

Det konstaterades i en expertkommitté i EU att det har skapats ett behov av en samordnad effektiv kamp över gränserna mot IT-relaterad brottslighet. Resultatet blev ETS 185.⁴⁷ Sverige har undertecknat konventionen men ännu inte ratificerat den vilket innebär att det från svensk sida kvarstår en önskan av förändring för att kunna uppnå fullgott skydd mot exempelvis digital förfalskning i enlighet med ETS 185.⁴⁸ Behov finns av en samordnad lagstiftning för att möta det ökade hotet av en större krets Internetanvändare och därigenom en ökad risk för en annan form av brottslighet vilket också understryker vikten av att finna en väg att bemöta detta hot över gränserna. Utredningen hade två huvudsakliga syften. Det ena var att få till en harmonisering av den materiella straffrätten inom detta område samt att förbättra det internationella samarbetet vid bekämpning av sådana brott.⁴⁹

Konventionens mål är att skapa en gemensam minimistandard för IT-relaterade brott vilket därigenom visar på möjligheten att konventionsanslutna länder kan låta den nationella rätten gå längre än vad konventionens egna bestämmelser gör i avgörandet av vad som ska vara kriminaliserat. I vilket fall ska skyddsvärda handlingar kopplat till konventionen skyddas mot uppsåtligt handlande.⁵⁰

⁴⁵ Löfmarck, sid. 313 ff.

⁴⁶ Löfmarck, sid. 316 f.

⁴⁷ SOU 2007:92, sid. 65 f.

⁴⁸ Kronqvist, sid. 46

⁴⁹ SOU 2007:92, sid. 65 f.

⁵⁰ SOU 2007:92, sid. 67

Det är framförallt artikel 7 som är intressant i detta sammanhang. Artikel 7 behandlar frågor om datorrelaterad förfalskning. Även artikel 8 bör nämnas då det i förslaget ofta blir aktuellt i samma sammanhang och behandlar datorrelaterat bedrägeri. Syftet med just artikel 7 är att ge samma skydd mot förfalskning av elektroniska dokument som traditionella dokument har idag.⁵¹

Artikel 7 i konventionen om IT-relaterad brottslighet uttrycker följande lydelse:

- *”Varje part skall vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder och andra åtgärder för att i sin nationella lagstiftning straffbelägga följande gärningar när de begås uppsåtligt och orättmätigt:
Att mata in, ändra, radera eller undertrycka datorbehandlingsbara uppgifter så att icke autentiska uppgifter uppstår med uppsåt att dessa skall beaktas eller ligga till grund för handlande i rättsliga hänseenden som om de vore autentiska, oavsett om uppgifterna är direkt läsbara och begripliga. En part får uppställa krav på bedrägligt uppsåt eller liknande brottsligt uppsåt för att straffansvar skall gälla.”*

Minimikravet sträcker sig således så långt att straffbestämmelserna ska täcka utställarens äkthet. Däremot står det respektive anslutande konventionsstat fritt att avgöra ifall även ändringar av själva innehållet i ett dokument ska påverka dess äkthet och därigenom också omfattas av det straffrättsliga skyddet. Det spelar ingen roll ifall uppgifterna i sig är läsbara och förstaeliga eller i annan form.⁵²

Departementsskrivelsen *Brott och brottsutredning i IT-miljö* (Ds 2005:6) blev resultatet av att Justitiedepartementet givit en särskild utredare i uppdrag att utreda Sveriges tillträde till konventionen och dess genomförande i svensk rätt.⁵³

2.9 Problem med gränsöverskridande IT-relaterad brottslighet

2.9.1 Svårigheter att bestämma jurisdiktion på Internet.

En grundläggande tanke vad gäller kommunikation över Internet är att det ska vara möjligt att kommunicera oavsett vart man befinner sig. På det viset har Internet skapat en möjlighet för användare runtom i världen att kunna interagera med varandra på ett sätt som tidigare saknats. Friheten är dock inte total och det finns nationella myndigheter avsedda att kontrollera

⁵¹ SOU 2007:92, sid. 67 f.

⁵² SOU 2007:92, sid. 68

⁵³ Se vidare i kap 5.3

brottsliga aktiviteter på Internet. Det saknas en internationell lagstiftning att tillämpa på Internet. Därmed kan man säga att den allmänna hållningen för stater runtom i världen är att den nationella domstolen är den myndighet som ska tillämpa den straff- och straffprocesslag som är aktuell i hemlandet om det har begåtts ett brott via Internet.⁵⁴

Det är påfallande ofta som brottsligheten på Internet är såkallad distansbrottslighet. Vilket förstås genom att den brottsliga gärningen begås på en annan plats än den plats där själva effekten av brottet uppstår.⁵⁵ Det kan som utgångspunkt anses att datorbrottslighet till sin natur är internationell.⁵⁶ Behörigheten för domstolar blir då begränsad till att omfatta det territoriella tillämpningsområdet såsom det uttrycks i respektive strafflag. I Sverige bestäms domstolarnas behörighet enligt Rättegångsbalkens regler. Hur domstolarna i Sverige sedan ska tolka tillämpningen av dessa regler berör i första hand frågor knutna till var brottet kan anses vara begånget och vilken anknytning brottet har till det land där domstolen väljer att behandla brottmålet.⁵⁷

Brotten på Internet kan anses ha begåtts både på den ort där den brottsliga handlingen företogs, det vill säga handlingsorten, men den brottsliga handlingen kan även anses ha skett på den ort där effekten av själva brottet istället skedde, det vill säga effektorten. Skulle det vara frågan om en aktiv handling av gärningsmannen så är det den orten där gärningsmannen befinner sig som anses vara gärningsort. Skulle det istället vara frågan om ett visst tekniskt skeende är det istället så att själva brottet begicks där knapptryckningen skedde. När det gäller principerna kring effektorten gäller olika förhållningsregler runtom i världen. I Norden har man en enhetlighet i lagstiftningen och även i Sverige utgår man i allmänhet från den ort där handlingen har fått omedelbar verkan.⁵⁸

2.9.2 Bevissäkring på Internet

På stora delar av Internet är det möjligt att på generell basis ta del av information som erbjuds användarna. Det finns dock annan information som skyddas av exempelvis lösenord eller att det finns vissa villkor som krav för att reglera åtkomsten till informationen. Skulle det vara så att personen trots allt bereder sig tillträde olovligen kan det vara frågan om straffansvar för dataintrång. När polisen bedömer vilken metod som ska användas i samband med en förundersökning för att utreda brott på Internet måste det fattas beslut om det ska vara frågan om tvångsmedelsanvändning eller inte. Tvångsmedel får nämligen enbart användas i samband med en förundersökning men ej i ett spaningsskede.⁵⁹ Enligt Polisrättsutredningen avses med tvångsmedel:

⁵⁴ Kronqvist, sid. 45

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ SOU 1992:110, sid. 117

⁵⁷ Kronqvist, sid. 45

⁵⁸ Kronqvist, sid. 45 f.

⁵⁹ Definieras enligt Polisrättsutredningen i SOU 1995:47 s. 137

- ”sådana direkta ingripanden mot person eller egendom som företas i myndighetsutövning och som utgår någon form av intrång i en persons rättssfär, under förutsättning att åtgärden syftar till att åstadkomma ett konkret och inte enbart rättsligt resultat. För att det ska vara fråga om tvångsmedelsanvändning ska åtgärden dessutom medföra synbara och kännbara verkningar hos den som åtgärden riktar sig mot.”⁶⁰

Tvångsmedelsbegreppet bör även reserveras för åtgärder som utgör ett intrång i den enskildes rättigheter enligt Europakonventionen om skydd för de mänskliga fri- och rättigheterna eller åtgärder som den enskilde ska skyddas mot enligt grundlagarna i Sverige.⁶¹

⁶⁰ Kronqvist, sid. 75

⁶¹ Ibid.

3 Urkundsförfalskning – de lege lata

3.1 Allmänt

Lydelsen i 14 kap 1 § BrB är:

”Den som, genom att skriva annan, verkligen eller diktad, persons namn eller genom att falskeligen förskaffa sig annans underskrift eller annorledes, framställer falsk urkund eller ock falskeligen ändrar eller utfyller äkta urkund, dömes, om åtgärden innebär fara i bevishänseende, för urkundsförfalskning till fängelse i högst två år.

Såsom urkund anses protokoll, kontrakt, skuldebrev, intyg och annan handling, som upprättats till bevis eller eljest är av betydelse såsom bevis, så ock legitimationskort, biljett och dylikt bevismärke.”

Brottsbeskrivningen består av tre rekvisit. Till att börja med ska objektet för bestämmelsen vara av ett visst slag: det vill säga en *urkund*. Det andra rekvisitetet handlar om att det ska röra sig om en *förfalskning* medan det tredje rekvisitetet kräver att åtgärden ska innebära *fara i bevishänseende*.⁶²

Gärningsmannen måste känna till själva beskaffenheten av den handling eller det bevismärke som han har förfalskat eller falskeligen har framställt eller ändrat. Det måste även finnas en subjektiv täckning avseende att åtgärden ska medföra fara i bevishänseende. Det fordras uppsåt i enlighet med allmänna straffrättsliga principer för att dömas för urkundsförfalskning.⁶³

3.2 Förfalskningsobjektet (urkunden)

Jareborg menar på att det i allmänt språkbruk är troligt att en urkund anses vara ett *”historiskt dokument eller en skrift av originalkaraktär.”* Det vill säga den ursprungliga versionen av en skriven text. Det är framförallt den senare betydelsen som finns i det straffrättsliga begreppet, dock med en något vidare formulering. Lagen är ju den främsta källan när man ska bestämma *de lege lata* och det finns även en legal definition i 14 kap. 1 § 2 st BrB. Med andra ord kan man säga att en urkund är ett språkligt meddelande för bevisning, legitimation eller på något annat sätt bevarande av språkhandlingar.⁶⁴

⁶² Löfmarck, Madeleine, *Förfalskningsbrotten m.m., sid. 13*

⁶³ Se bland annat NJA 2002 s. 449, samt 2004 s. 176 om principer för uppsåtets nedre gräns.

⁶⁴ Jareborg, sid. 45

Då uppräknningen inte är uttömmande finns det inte någon klar definition om vad som utgör en urkund och vad som inte kan utgöra en urkund. I lagtexten utgår man mycket från olika slags fysiska dokument eller andra bevismärken medan man i förarbetena även utgår från olika typer av avläsbara saker såsom diktafonrullar, olika slags skivor som används för lagring av information eller talfilm. I övrigt anses det vara öppet om vad som ryms inom definitionen av en urkund.⁶⁵

Jareborg skriver att

- *”en urkund [måste alltid] kunna sägas vara ett substitut för en mänsklig språkhandling, som utsäger eller indicerar [...] att något är fallet. I urkunden är språkhandlingen förkroppsligad (materialiserad). Urkunden är s a s frigjord från den som utfört språkhandlingen och är bärare av ett visst föreställningsinnehåll.”*⁶⁶

Jareborg tillägger även ett ytterligare krav såsom originalkaraktär för att det skall vara fråga om en urkund i straffrättsligt hänseende.⁶⁷

Även Löfmarck kommenterar att man vid objektbegreppets benämning tog fasta vid att man i den Svenska Akademiens Ordbok gav stöd för den uppfattningen att ordet urkund i svenskt språkbruk kunde användas med två olika betydelser. Det ena var som historiskt dokument och det andra anknöt direkt till innehållets art och handlingens därigenom givna funktion. Nämligen att urkunden ska betecknas som ett original, det vill säga en ursprunglig version med ett bevisvärde som ska visa ett innehåll av visst, kvalificerat slag.⁶⁸ Löfmarck understryker också att urkund som begrepp i den svenska lagstiftningen har olika betydelser hänförliga till vad för typ av lagstiftning det handlar om. Hon påpekar att när det handlar om till exempel aktiebolag och stiftelser får ordet ”urkund” en tydlig koppling att höra till originalitet och bevisvärde avseende ett rättssubjekts tillkomst. Handlar det istället om brottsobjektet urkund i förfalskningslagstiftningen äger inte någon av de två allmänt språkliga betydelserna något företräde. Löfmarck skriver:

- *”Historiska dokument ingår visserligen i detta begrepp, men det historiska eller vetenskapliga värdet saknar relevans vid bestämningen. Avvisandet av kraven på bevisbetydelse, bevisbestämning och förkroppsligandeavsikt fräntar begreppet den innebörd, som detta äger i den andra i allmänt språkbruk påvisade och i annan lagstiftning förekommande betydelsen.”*⁶⁹

Löfmarck understryker även att begreppet är väl inarbetat under en lång tid men att dess betydelse som benämning måste vägas mot önskemålet. Det vill säga att för brottsrekvisitet urkundsförfalskning kunna välja en

⁶⁵ Ulväng, sid. 774.

⁶⁶ Jareborg, sid. 45

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Löfmarck, sid. 147

⁶⁹ Löfmarck, sid. 148

benämning som i så mångt som mycket väcker de associationer som man från lagstiftarens sida vill ska finnas i ett begrepp. Löfmarck fortsätter:

- *”En grundläggande synpunkt vid bestämmandet av detta objektbegrepp har varit att eliminera de krav på objektets innehåll i bevishänseende, vilka har befunnits sammanhånga med valet av ordet bevismedel som terminologisk utgångspunkt. Benämningen urkund befäster snarast uppfattningen att sådana krav skulle ligga i objektet.”*⁷⁰

Löfmarck myntar ”skrift” som ett alternativ till urkund som begrepp som hon dock avfärdar själv då det ifråga om materialiseringens form utgör en alltför långtgående begränsning. Det väcks därigenom inga föreställningar till ett kvalificerat innehåll. Eftersom merparten av de aktuella handlingarna har en så kallat skriftlig materialisering skulle det i sådana fall krävas ett tillägg med något i stil med *”utsägan att förutom skrift skyddas varje objekt, som på annat sätt självständigt förkroppsligar en tanke, samt att med skrift här endast avses skriftlig materialisering av tanke.”*⁷¹

Ulväng menar att vad som anges i en urkund är att betrakta som ett substitut för en mänsklig språkhandling. Han skriver:

”I formellt hänseende krävs för att något skall utgöra en urkund att en handling:

1. *Har upprättats som bevis eller är av betydelse som bevis (dvs. utgör ett bevismedel),*
2. *Förmedlar ett föreställningsinnehåll, samt*
3. *Har en utställare.”*⁷²

Ulväng understryker att det även genom praxis har skapats ett antal dolda rekvisit beträffande omfattning av urkundsbegreppet. Enligt Ulväng måste handlingen *”ha en bestämd form, vara varaktig, ha en utställarangivelse, samt ha originalkaraktär.”*⁷³ Vidare menar Ulväng att det faktum att det juridiska urkundsbegreppet är abstrakt och öppet påvisar lagstiftarens vilja att inordna många olika handlingar i själva urkundsbegreppet. Ulväng påpekar också att en urkund måste ha betydelse som bevis för något. Han pekar även på att skyddsintresset bakom kriminaliseringen är *”behovet av att kunna sätta tilltro till att vissa handlingar verkligen härrör från den faktiska utställaren (av handlingen) som skyddas”*.⁷⁴

3.2.1 Utgöra ett bevismedel

En urkund är en sak som åtnjuter ett speciellt skydd i dess form av bevismedel. Vad man väljer för avgränsning till urkundsbegreppet är beroende av vad det finns för behov av att ha ett sådant skydd. En sak som enbart på grund av sin yttre beskaffenhet utgör ett bevismedel klassas alltså

⁷⁰ Löfmarck, sid. 148

⁷¹ Ibid.

⁷² Ulväng, sid. 773

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ulväng, sid. 773 f.

ej som bevismedel. Det går inte heller att påstå att en urkund är särskilt skyddad mot ett angrepp i dess funktion som bevismedel på annat vis än som sak uttryckt i språkliga symboler eller på något annat vis såsom förkroppsligat föreställningsinnehåll. Det vill säga att om ett dokument fungerar som bevismaterial vid en handskriftsgranskning blir det inte frågan av en förfalskning om man förändrar själva handstilen.⁷⁵

3.2.2 Originalkaraktär

Alla handlingar såsom bärare av information är inte urkunder vilket skapar bekymmer i bedömandet av vilka handlingar som ska ha lagtekniskt skydd respektive inte. Om det anses vara själva föreställningsinnehållet på handlingen som är objektet så blir frågan om äkthetsprövningen ska relateras till själva saken eller till informationen som finns lagrad på saken.⁷⁶ I NJA 2009 s.111 ansåg majoriteten av HD:s ledamöter att äkthetsprövningen avseende originalkaraktär ska göras utifrån det innehåll som finns lagrad på saken – i det fallet blanka kreditkort. De blanka kreditkorterna innehöll koder som i sig härrörde från utställaren och gav kreditkorterna dess föreställningsinnehåll. Trots att det krävdes maskinell avläsning för att läsa av korten framtogs inte kortens betydelse såsom upprättade som bevis. Med andra ord hade de blanka kreditkorterna originalkaraktär då de framstod för avläsaren som äkta.

Ulväng kritiserar HD:s förhållningssätt på flera grunder. Han menar på att det trots allt kan te sig konsekvent att hävda att innehållet *”som utgör saken/handlingen [som] är objekt för en förfalskningsåtgärd, så skall bedömningen av originalkvalitet också utgå från detta.”* HD blandar dock i sin argumentation ihop frågan om vem som kan missta en falsk handling för äkta med frågan om vem som kan bli vilseledd i samband med att en handling används. Eller i det här fallet: vad som kan bli vilselett. Bara för att något används som hjälpmedel till ett brott kan det inte antas vara något förfalskat. Ej heller att handlingen skulle ha originalkaraktär för att vara tillräckligt trovärdig till att lura någon. Ulväng skriver: *”Man kan lura någon med något som inte utgör en handling; man kan likaså lura någon med hjälp av en handling utan att för den skull ha originalkaraktär.”*⁷⁷

3.2.3 Måste finnas en utställare, eller utställarangivelse

Löfmarck anser att kravet från Statsrättskommittén på att det måste finnas en utställare leder till två frågor: *”Var går gränsen mellan anonyma, d.v.s. icke skyddade objekt å ena sidan, och urkunder, objekt för straffbar förfalskning, å den andra, i avseende på 1) graden av, och 2) sättet för avgivarens bestämbarhet?”*⁷⁸

⁷⁵ Jareborg, sid. 45

⁷⁶ Ulväng, sid. 776

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ Löfmarck, sid. 50

Gränsen för vad som ska vara straffskyddat bör sammanfalla med gränsen för det behov av tilltro som man kan motivera lagstiftningen för inom detta område. Det betyder att detta behov inte är inskränkt till materialiseringar med formlig underskrift utan är begränsat till sådana materialiseringar som istället röjer sitt ursprung på ett objektivet sätt. Det kan även vara så att vissa materialiseringar som äger ett visst allmänt ursprung inte behöver anges i varje nytt exemplar. Löfmarck menar även att *”Formlig underskrift uppfattas allmänt som ett bevis på namnbärarens vilja att stå vid sitt ord, medan anonymiteten tolkas som bristande vilja i detta avseende.”* Därför bör kravet på att få urkundsstatus vara att utställaren antingen är synlig eller annars objektivet känd. När det sedan gäller själva graden av utställarens bestämbarhet kan utgångspunkt tas vid materialiseringar av typen valsedel.⁷⁹ Anonymiteten kan i det fallet anses skyddsvärd med anledning av att röstsedeln – såsom en materialiserad förklaring – kräver ett skydd mot förfalskning för att kunna betraktas som tillförlitlig. Löfmarck uttrycker det som att *”Valsedelns ursprungsangivelse innehålls visserligen inte i själva sedeln, betraktad separat, men i det sammanhang där den förekommer kan ursprunget objektivet fastställas med den grad av bestämdhet, som svarar mot samhällets behov.”* Sammanfattningsvis anser Löfmarck att ett krav på utställarangivelse är en nödvändig precisering av termen materialisering i den mening att fastställa förfalskningsobjektet såväl *de lege lata* som *de lege ferenda*. Dock sträcker sig inte kravet till att det ska vara frågan om en formlig underskrift utan det räcker att utställaren själv finns namngiven i materialiseringen eller att man från denna kan sluta sig till utställarens person eller dess tillhörighet till viss bestämd personkrets.⁸⁰

Rättsfallstillämpningen ifrågasätter inte ofta att erforderlig utställarangivelse saknas. I NJA 1953 s. 23 visades till exempel att en handling kunde antas vara en urkund trots att den inte var undertecknad. Däremot fanns en maskinskriven uppgift om utställarens namn på handlingen.

3.2.4 Avsikts- och tillfällighetsurkunder

Det går att se att lagtexten i 14 kap. 1 § BrB antyder en viss distinktion mellan avsikts- och tillfällighetsurkunder.⁸¹ Däremot har denna distinktion ingen rättslig betydelse. Själva förfalskningen av tillfällighetsurkunder har mindre att göra med behovet av att skydda allmän tilltro till vissa typer av handlingar utan förutsätter mer i praktiken bara ett bevisförfarande.⁸²

Jareborg menar på att det skulle vara svårt att skilja avsiktsurkunder från andra urkunder. Framförallt med anledning av att en avsiktsurkund kan tjäna som bevis i ett annat hänseende än vad som var tänkt från början. Ibland

⁷⁹ Se särskilt NJA 1956 s. 301

⁸⁰ Löfmarck, sid. 51 f.

⁸¹ *”Handling, som upprättats till bevis”* = avsiktsurkund. *”Handling, som eljest är av betydelse som bevis”* = tillfällighetsurkund

⁸² Jareborg, sid. 46

framgår det inte heller av ett dokument att det upprättades för att tjäna som bevis.⁸³ Vanliga brev kan exempelvis få bevisbetydelse.⁸⁴

En anledning till den valda distinktionen mellan avsikts- och tillfällighetsurkunder ligger i en skillnad mellan en objektiv bevisbetydelse samt en subjektiv bevisbestämning. Det är i vilket fall av vikt att urkundskvaliteten hos en handling hålls konstant. Enligt lagtexten är det som tidigare nämnt så att en tillfällighetsurkund har en viss beviskvalitet. Då det inte har någon större praktiskt betydelse om det är frågan om avsikts- eller tillfällighetsurkunder poängterar Jareborg att man borde välja den enklaste lösningen avseende dessa, nämligen att *”endast handlingar som är av betydelse som bevis räknas som urkunder (dokument).”*⁸⁵

Detta krav innebär i sådana fall att en handling saknar urkundskvalitet, om det inte är:

1. Existentiellt möjligt att den kommer att användas som bevismedel. Exempelvis om handlingen inte är begriplig eller inte förkroppsligar en identifierbar språkhandling. Om urkunden i sig skulle varit avfattad i en kod skulle det inte trots allt utesluta urkundskvalitet; eller
2. Kognitivt möjligt att handlingen kommer att användas som bevismedel. Exempelvis om någon inte har någon anledning att räkna med att handlingen kommer att användas som bevismedel av någon. Däremot utesluts inte urkundskaraktären trots att handlingen skulle vara civilrättsligt ogiltig på grund av ett formfel.⁸⁶

Ett intressant rättsfall i sammanhanget är NJA 1972 s. 643 där ett färdigställt inbetalningskort för maskinell läsning avseende parkeringsböter för felaktig parkering ansågs vara en urkund. Jareborg anser att man borde läsa fallet på så vis att förtryckta inbetalningar kan tjäna som bevis såsom tillfällighetsurkunder. Det vill säga att en räkning normalt inte är en avsiktsurkund, däremot en uppmaning till att betala själva skulden.⁸⁷

3.2.5 Vissa bevismärken

Genom legaldefinitionen i 14 kap. 1 § 2 st. BrB framgår att även vissa bevismärken ska anses som urkunder. Precis som urkunder i allmänhet måste bevismärket förmedla ett föreställningsinnehåll och därigenom förkroppsliga en språkhandling. Skillnaden här är att detta också kan ske genom förkortningar eller som enstaka bokstäver och siffror som används i kombination med märkets utseende i övrigt, vilket då skapar en funktion för märket som bevis. Gränsen mellan handlingar och märken är flytande vilket också har lett till att även vissa bevismärken har sammanförts till att kunna erhålla urkundsskydd. För att ett bevismärke ska erhålla urkundsstatus krävs

⁸³ Jareborg, sid. 46 f.

⁸⁴ Se bl.a. NJA 1957 s. 67 och NJA 1965 B 12

⁸⁵ Jareborg, sid. 47

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Jareborg, sid. 47 f.

än mer att det framgår vem som är utställare och därigenom fungerar som garant för att saken har en bevisfunktion. Utställaren får alltså inte vara anonym utan ska härröra från viss person. Bevismärket måste även ha karaktären av, eller ger sken av, att vara ett originalmärke och därigenom vara individuellt identifierbart.⁸⁸

Det måste även poängteras att ett bevismärke skiljer sig mot handlingar i och med att märkena inte har en bestämd form som därigenom skulle möjliggöra att man genom läsning tar del av innehållet.⁸⁹

3.2.6 Utvidgat urkundsbegrepp i takt med teknikens utveckling

Begreppet urkund i förfalskningslagstiftningen har även en immateriell karaktär.⁹⁰ Löfmarck menar på att det är viktigt skilja på urkundsbegreppets exakta innebörd så till vida det handlar om materiella eller immateriella ting. Det handlar lite allmänt om att lagstiftaren vid utformningen av rekvisiten i en straffbestämmelse väldigt klart preciserar rättens innebörd.⁹¹

Jareborg menar att själva förkroppsligandet av en språkhandling kan ske utan att utställaren alls behöver ta del i det rent fysiska framställandet av urkunden. Ibland delegeras till och med färdigställandet till någon annan. Förkroppsligandet kan därigenom ske på många olika sätt, bland annat genom tekniska hjälpmedel eller under utnyttjande av andra personer.⁹² Jareborg menar vidare att urkundskvaliteten i allmänhet inte påverkas av att saken har framställts med hjälp av något tekniskt hjälpmedel. Han skriver: *"Teknikens utveckling har emellertid möjliggjort, att människan inte bara tar maskiner i sin tjänst för att medverka till framställande av dokument eller märken, utan också helt överlåter åt dem att sköta registreringar och bearbetningar, som dokumenteras på avläsbart sätt."* Han nämner särskilt olika produkter avseende automatisk databehandling utan direkt mänsklig medverkan. Jareborg tycker att dylika fall borde betraktas som urkunder trots att det inte går att finna någon annan utställare än själva maskinen. Jareborg menar exempelvis att det skulle vara orimligt att kräva att till exempel bilföraren eller apparatens tillverkare skulle vara upphovsman till vad som sedan skrivs på färdskrivardiagram. Han understryker ytterligare att det inte ska glömmas att det finns stora fundamentala skillnader mellan teknisk skrivhjälp och automatiserade funktioner av upppteckningar som åstadkoms av teknisk apparatur. Vidare menar han att det ska vara samma bedömning avseende denna typ av urkunder som fortfarande finns hos mänskliga utställare. Nämligen krav på *"identifierbart ursprung och originalkaraktär."*⁹³

⁸⁸ Jareborg, sid. 45, 50, se även SOU 2007:92, sid. 43 f.

⁸⁹ SOU 2007:92, sid. 44

⁹⁰ Löfmarck, sid. 146

⁹¹ Löfmarck, sid. 237

⁹² Jareborg, sid. 48 f.

⁹³ Jareborg, sid. 51

Ett intressant rättsfall i sammanhanget är NJA 1979 s. 715 där det ansågs att flera dokument med samma innehåll hade originalkaraktär. Det fanns en äkta namnteckning på en kopia vilket betydde att det fanns en dubblett vilket då innebär att det inte finns något som hindrar att en urkund har mer än en utställare. Inte heller poängen med att en handling helt skulle vara tryckt eller skriven på maskin till sin helhet påverkar deras karaktär av original.⁹⁴

HD har i NJA 1991 s. 739 prövat frågan huruvida stämpelkort såsom tillhörande anordning som registrerade fordonets körsträcka är att anse som urkund i den mening som avses i 14 kap. 1 § BrB. HD prövade sedan vidare också huruvida förfarandet med avstämplingen var att bedöma som urkundsförfalskning. Enligt Vägtrafikskattelagen (1973:601) ska ett kilometerskattepliktigt fordon vara försett med en särskilt godkänd räknare för registrering av fordonets körsträcka. Den tilltalade hade låtit avstämplingen ske i en annan räknare vars nummer ändrats i överensstämmelse med det ifrågavarande fordonets installerade räknare. HD konstaterar i sina domskäl att det ej kan vara frågan om ett förfalskningsbrott med tanke på en för stark analogi med medverkan till sanningsbrott vilket grundas på att uppteckningen trots allt är att betrakta som äkta i detta fall. Det vill säga att uppteckningen ändå ger sken av att härröra från den bil den kommer från. Däremot är själva innehållet i uppteckningen ändrat eftersom bilen i verkligheten körts en annan sträcka än den som hade angivits. Trots allt konstaterar HD att det inte är som så att upphovsmannen är ändrad genom att innehållet på stämpelkortet har manipulerats. I sådana fall skulle upphovsmannen vara Trafiksäkerhetsverket som utgav dessa typer av urkunder. I vilket fall har en förändring av urkunden skett vilket gör att den ger sken av att härröra från någon annan än den ger sken av och en falsk urkund får därför anses framställd.

Urkundsbegreppet har på så vis utvidgats i takt med att ny teknik börjat användas. Leijonhufvud kritiserade NJA 1991 s. 739 och påtalar att HD tänjer på de gränser av vad som anses utgör urkundsförfalskning.⁹⁵ Hon skriver: *"De nya HD-domarna illustrerar hur domstolarna idag tänjer stadgandet om urkundsförfalskning till att täcka gärningar varigenom mer eller mindre automatiska uppteckningar förvanskas, men där äkthetsprövningen på grund av tekniken erbjuder betydande svårigheter."* Leijonhufvud konstaterar sedan vid artikelns framkomst att problemet uppmärksammas av en särskild utredare. Leijonhufvud skriver att vid *"en revidering av lagtexten kommer förhoppningsvis även förfaranden av det här aktuella slaget att få en mera tillfredsställande lagteknisk behandling."*

I det nyare fallet NJA 2009 s. 111, som tidigare nämnts, fick HD ta ställning till hur urkundsbegreppet skulle förstås i en ny tappning. Det handlade om blanka kreditkort som var försedda med magnetband skulle anses ha urkundskvalitet efter att dessa försetts med koder och sedan också använts

⁹⁴ NJA 1953 s. 23 och NJA 1965 B 12

⁹⁵ JT 1991-92, s. 704 f.

för att begå bedrägeri med. Omständigheterna kring fallet var att två personer (A och B) åtalades för medhjälp till grovt bedrägeri (BrB 9 kap. 3 § och 23 kap. 4 §) medelst brukande av falsk urkund (BrB 14 kap.9 §). A åtalades även för grov urkundsförfalskning enligt BrB 14 kap. 3 §. Enligt utredningen till målet framgick att A införskaffat mellan 200-400 särskilda blanka kreditkort med magnetremsor på baksidan. Med datorers och kortläsares hjälp hade A överfört ett antal kortnummer till de opräglade kortens magnetremsor. Dessa sifferkoder var hänförliga till individers kreditkort eller direkt utfärdade av OKQ8. De blanka plastkorten hade försetts med en kod som skulle kunna användas i en kortläsare. A och B sålde sedan de framställda korten för att användas i parkeringsautomater. På så vis belastade parkeringsautomaterna – när de förfalskade korten användes – de individer som innehade ett kreditkort med det kortnummer som hade överförts till de blanka kreditkorten eller hos OKQ8. A erkände att han framställt korten som åklagaren påstod men bestred grov urkundsförfalskning. A förnekade, avseende den påstådda medhjälpen till grovt bedrägeri, att han hade sålt några kort. B förnekade brott men vidgick att han lämnat över kort till personer som sedan skulle betala A.

Majoriteten av ledamöterna i HD konstaterade att begreppet handling i 14 kap. BrB inte är så begränsat att det enbart kan vara fråga om saker som direkt kan uttydas. Istället lägger HD vikt vid att en urkund är en sak som upprättats som bevis, som har en bestämd form och som därigenom förmedlar ett föreställningsinnehåll. På så vis handlar det om en sammanställning av tecken av värde. Det är också likgiltigt hur man kan läsa en utställarangivelse. Det viktigaste är istället att man verkligen kan läsa innehållet såsom bevisfunktion.

Två ledamöter var dock oeniga med majoriteten. De kommenterar att urkundsförfalskning till att börja med främst fungerar som en bestämmelse om utvidgat förberedelseansvar i förhållande till bedrägeribrott. Till skillnad mot majoriteten lägger minoriteten större vikt vid formen när det gäller bevisfunktionen. Detta bottnar i att syftet bakom kriminaliseringen av urkundsförfalskning är att man ska skydda tilltron till särskilda bevismedel, såsom urkunder. Kortet i fallet var helt vita och borde inte i betraktarens ögon vara fråga om ett äkta kreditkort. Dock kunde människor använda dessa kort i parkeringsautomater som kunde tro att det var frågan om ett äkta kort. På så vis blev den något konstiga slutsatsen att maskiner skulle kunna avses såsom uppfattare av äktheten, vilket kan diskuteras utifrån legalitetsprincipen. Minoriteten underströk dock att det faktum att det producerats kort som skulle användas för att manipulera parkeringsautomater trots allt skulle uppfattas som brottsligt. Dock i sådana fall som hjälpmedel till brott enligt 23 kap. 2 § BrB, vilket då i detta fall borde bedömas som en medbestraffad gärning.

Även Ulväng är kritisk till domstolarnas utvidgning av urkundsförfalskningsbestämmelsens betydelse. Han anser med beaktandet av NJA 1991 s. 739, men även NJA 2009 s. 111, att ansvar för förfalskningsbrott borde dras åt snävare än vad som blev fallet efter dessa

rättsfall. Ulväng skriver vidare: ”Samtidigt är det uppenbart att modern teknik sedan länge har aktualiserat ett behov av straffrättsligt skydd för vissa handlingar som framställts på teknisk/elektronisk väg.” Ulväng menar att fall som HD tycker faller inom ramen för NJA 1991 s. 739 och NJA 2009 s. 111 istället borde falla utanför det straffbara området. Vilket skulle resultera i att vissa typer av tekniska upptagningar som fyller ett viktigt syfte som informationsbärare i samhället skulle tappa sitt straffrättsliga skydd. Tekniken har i sig skyndat på utvecklingen så drastiskt att det idag finns handlingar som främst avläses av maskiner och där innehållet på den kopierade handlingen är identisk med originalhandling. Ulväng ifrågasätter dock intresset av att kriminalisera dylika handlingar då det inte är ett reellt problem. Istället kan man säga att det är onödigt att ge handlingar urkundskvalitet då dessa saknar originalkaraktär om det är så att befattningstagandet med dessa handlingar redan tidigare är straffbart såsom förberedelse till annan brottslighet.⁹⁶

3.3 Förfalskningsåtgärder

Följande förfalskningsåtgärder systematiseras i 14 kap. 1 § BrB:

1. ”Framställa falsk urkund
 - a. Genom att skriva annans namn
 - i. Verklig persons namn
 - ii. Diktad persons namn
 - b. Genom att falskeligen förskaffa sig annans underskrift
 - c. På annat sätt
2. Falskeligen
 - a. Ändra äkta urkund
 - b. Utfylla äkta urkund”⁹⁷

3.3.1 Framställa falsk urkund genom att skriva annans namn

Ett av huvudfallen avseende förfalskning är att skriva annans namn. Det spelar ingen roll huruvida personen är verklig eller icke existerande, död eller levande. I vilket fall som helst vållar förfarandet rättsliga problem av att skriva annans namn och därigenom medför att en äkta eller oäkta urkund skapas.⁹⁸

⁹⁶ Ulväng, s. 779 f.

⁹⁷ Jareborg, sid. 54

⁹⁸ Jareborg, sid. 55

3.3.2 Framställa äkta urkund genom att skriva annans namn

Om till exempel ett ombud skulle skriva annans namn utan att ange att man gör detta på dennes uppdrag framställer man ingen oäkta urkund.⁹⁹ Att banker med mera inte acceptera en sådan muntlig fullmakt påverkar inte bedömningen huruvida det är tillåtet eller inte. Så fort som den skriver under med annans namn är civilrättslig behörig därtill kan man säga att den förre ber den senare om hjälp av att framställa en urkund. Även om ett samtycke kommit till genom vilseledande och en person skulle skriva under med annans namn blir urkunden i sådana fall äkta.¹⁰⁰ Ett samtycke kan också i och för sig komma i efterhand eller kan det vara frågan om hypotetiskt samtycke. Dock hindrar inte detta av att en falsk urkund faktiskt kan ha framställts.¹⁰¹ Urkunden är också äkta även om den som undertecknar överskrider sina befogenheter så länge man är behörig därtill. Det vill säga om han inte har samtycke i det enskilda fallet.¹⁰²

Även i fall där egenhändigt undertecknande uppställs som krav spelar det alltså ingen roll vid bedömningen om en förfalskning har ägt rum eller ej, inte ens om rättshandlingen blir ogiltig då formkraven inte är uppfyllda. På samma sätt spelar det ingen roll om det är så att en medkontrahent har insett eller borde ha insett att gärningsmannen överskred sina befogenheter, inte heller om samtycket har tillkommit genom vilseledande eller ej.¹⁰³

Skulle det vara så att man skriver annans namn utan att ge sken av att denne är utställare framställer man heller inte en oäkta urkund även om det skulle visa sig att uppgiften om uppdraget skulle visa sig vara osant. Om den egna namnteckningen är äkta kan endast ansvar för osant intygande komma ifråga.¹⁰⁴

3.3.3 Skriva annans namn genom att skriva eget namn

Det är ett problem att veta när skrivandet av sitt egna namn innefattar ett skrivande av annans namn – namnidentitet förutsätts. Skulle man i detta fall göra något tillägg, som till exempel en felaktig titel, som klargör att undertecknaren skulle ge sken av att vara den andre är det självklart så att annans namn har skrivits och brukats. I andra fall kan det också – när det är fråga om osant tillägg av titel kan det istället vara fråga om osant intygande. Det är även som så att om det inte görs något tillägg av något annat slag kan omständigheterna vara sådana att det är tydligt att undertecknaren ger sken av att någon annan skrivit sitt namn. I praktiken blir det i dessa fall frågan

⁹⁹ NJA 1972 B 23

¹⁰⁰ NJA 1982 s. 863

¹⁰¹ Jareborg, sid. 56

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ NJA 1944 s. 328

om att förfalskningsansvaret istället blir mer avhängigt huruvida undertecknaren har haft uppsåt eller inte.¹⁰⁵

3.3.4 Framställa falsk urkund genom att falskeligen skaffa sig annans underskrift

Förfalskaren utnyttjar i den här varianten av förfalskning annans misstag så att denne undertecknar en urkund personen ifråga egentligen inte vill underteckna. Exempelvis genom vilseledande. Man får vara noggrann så man skiljer denna situation mot sådan som endast är att klassas som bedrägeri. Man behandlar även en falsk handling på annat vis i svensk rätt om den har tillkommit genom svek.¹⁰⁶

Om gärningsmannen genom vilseledande ser till att undertecknaren skriver på ett annat dokument än det han egentligen avsåg har det i sådana fall skett en förfalskning. På detta vis kan man säga att urkunden trots allt inte ger sken av att komma från någon annan än den som har skrivit på, däremot ger den ett felaktigt sken av att fullständigt härröra från undertecknaren.¹⁰⁷ Dock sker inte någon förfalskning om utställarens vilja att skriva under viss urkund sker genom ett vilseledande så länge utställaren själv vet vad som står i dokumentet. Även om personen ifråga har misstagit sig avseende dokumentets innebörd.¹⁰⁸

3.3.5 Framställa oäkta urkund på annat vis

Bevismärken och en stor del dokument förutsätter inte namnteckning eller dylikt.¹⁰⁹ Samma principer som nämnts huruvida något är att betrakta som en förfalskning är desamma även i detta fall. Jareborg menar att *”En urkund är oäkta, om den felaktigt ger sken av att härröra från en viss utställare. Avbildningar av äkta urkunder är oäkta urkunder, om de ger sken av att vara originalurkunder.”* Det är även som så att det är själva behörigheten som är avgörande för om produktionen av urkunden är äkta eller inte.¹¹⁰

Det förhåller sig också som så att en oäkta urkund kan framställas genom att man ändrar en äkta urkund. Såvida det inte är frågan om att ändringen avser att återställa en oäkta urkund till sitt ursprungliga äkta tillstånd. Däremot kan det i så fall vara frågan om ett brott enligt 15 kap. 8 § eller 17 kap. 11 § BrB. Det är även som så att upprepade förfalskningar innebär ett angrepp mot en urkunds bevisfunktion.¹¹¹

Det går inte att skapa en förfalskning över telefon. Även om man till exempel skulle ringa apoteket och felaktigt uppge sig för att läkare. Den

¹⁰⁵ NJA 1959 s. 31, se även NJA 1966 s. 299

¹⁰⁶ Se särskilt Lag [1936:81] om skuldebrev §§ 14,15,17,19, 30

¹⁰⁷ Jareborg, sid. 58

¹⁰⁸ SvJT 1964 rf s. 83

¹⁰⁹ SvJT 1970 rf s.50

¹¹⁰ Jareborg, sid. 58

¹¹¹ Jareborg, sid. 58 f.

farmaceut som i sådana fall tar emot samtalet producerar i sådana fall en äkta urkund. Skulle man däremot beställa ett telegram i annans namn är det däremot detsamma som att framställa en oäkta urkund. Om man då inte har behörighet vill säga.¹¹²

3.3.6 Falskeligen ändra äkta urkund

Gärningen består i att man utplånar delar av text och/eller gör ett tillägg i densamma.¹¹³ Skulle det visa sig att urkunden är i sådant dåligt skick att det inte ens är tjänligt som bevismedel kan istället ansvar för undertryckande av urkund enligt 14 kap. 4 § BrB komma ifråga.¹¹⁴

Skulle det till exempel vara så att någon raderar i en urkund med syftet att sedan fylla i och ändra den behöver urkunden inte vara tjänligt som bevismedel. Däremot kan förfalskningen befinna sig på försöksstadiet.¹¹⁵

I kravet på att ändringen sker falskeligen ligger att det är frågan om en obehörig ändring som därigenom medför att urkunden blir falsk. Skulle istället utställaren själv eller någon med hans samtycke göra vissa ändringar skulle inte urkunden ge sken av att härröra från någon annan än utställaren. Däremot ger den sken av att härröra från utställaren vid en viss tidpunkt.¹¹⁶ Det skulle dock vara fråga om en förfalskning om till exempel en gäldenär, innan han utger skuldebrevet varpå annan tecknat borgen, ger ut detsamma med ändrat belopp så att borgensmannen utges som garant för ett större belopp än det han åtagit sig för.¹¹⁷

3.3.7 Falskeligen utfylla äkta urkund

Ett speciellt slag av ändring av urkund är då man utfyller urkunden på någon punkt som tidigare lämnats öppen. Då avses inte underskrift. Det kan vara om till exempel en check lämnas öppen avseende beloppet varpå mottagaren ges fullmakt att komplettera värdepappret. Då mottagaren i princip är behörig att utfylla urkunden förövar han inte förfalskning när han överskrider sin befogenhet genom att till exempel fylla i för högt belopp.¹¹⁸ Det blir en annorlunda situation om urkunden utfylls av någon annan som på något vis har rådighet över urkunden utan att utföra kompletteringen.¹¹⁹ Vad gäller möjligheten för utställaren att själv om möjligt föröva förfalskning gäller motsvarande vad som sades i stycket avseende utfyllande av äkta urkund.¹²⁰

¹¹² Jareborg, sid. 59

¹¹³ NJA 1979 s.715

¹¹⁴ NJA 1960 s. 537

¹¹⁵ Jareborg, sid. 59

¹¹⁶ Jareborg, sid. 59 f.

¹¹⁷ NJA 1919 s. 328

¹¹⁸ RH 94:81

¹¹⁹ NJA 1943 s. 490

¹²⁰ NJA 1959 B 4, se även 3.3.10

3.3.8 Förfalskning genom underlåtenhet

Det är enbart i undantagsfall man kan säga att en oäkta urkund har framställts genom underlåtenhet som exemplifierat innebär psykisk påverkan eller att man som övervakningsgarant inte avbryter ett händelseförlopp. Det är motsägelsefullt att man trots allt kan medverka till att framställa en falsk urkund genom att inte ingripa mot att den produceras. Jareborg tror dock inte att det är möjligt. Han menar vidare på att *”Underlåtenhet att förstöra en falsk urkund är inte att framställa den.”* Jareborg menar mer att det kan vara fråga om att en förfalskning sker genom underlåtenhet om gärningen istället till större del består av att ändra eller utfylla en äkta urkund. Om det är någon som är skyddsgarant för själva urkunden kan det knappast påstås att det är han själv som ändrar urkunden om han underlåter att hindra någon annan från att göra det.¹²¹

3.3.9 Förfalskad urkund

En förfalskad urkund måste ha urkundsstatus och därigenom också en viss grad av beviskvalitet. Detta visar sig endast genom att till exempel *”dokumentet eller bevismärket ger sken av att vara äkta.”*¹²² Skulle förfalskningen vara så dåligt gjord så att det inte på allvar kan förutses att någon skulle kunna missta den gjorda förfalskningen som något äkta saknas den beviskvalitet som krävs och det är inte fråga om en urkund.¹²³

3.3.10 Utfyllande av äkta urkund

Att falskeligen utfylla en urkund är en av huvudformerna av förfalskningsåtgärderna. Det man avser är att det är frågan om att man utfyller urkundens innehåll till skillnad från utställarangivelsen som det är frågan om då det handlar om framställandet av en falsk urkund.¹²⁴

3.4 Fara i bevishänseende

3.4.1 Allmänt

När det gäller urkundsförfalskning är det inte frågan om ett skadeförbud utan istället är det frågan om ett konkret farerekvisit. Löfmarck menar på att man skulle kunna säga att rekvisitet *”fara i bevishänseende”* innefattar fyra olika moment som alla ska vara täckta i det konkreta fallet både objektivt som subjektivt. Till att börja med förutsätts att falsifikatet har en trovärdig yttre beskaffenhet. Det kan inte heller vara frågan om fara i bevishänseende om det är uteslutet att falsifikatet skulle begagnas av förfalskaren själv eller av någon annan. Det tredje kravet som ställs är kopplat till urkundens innehåll

¹²¹ Jareborg, sid. 60

¹²² Jareborg, sid. 61

¹²³ SvJT 1962 rf s. 19

¹²⁴ Löfmarck, sid. 218 f.

och samtidigt finns också ett fjärde krav på att ett begagnande skulle medföra skada eller olägenhet.¹²⁵

Även Jareborg poängterar att det krävs en konkret fara i bevishänseende för att det ska vara möjligt att avkräva ansvar för urkundsförfalskning. Jareborg definierar detta med följande ord: *”vid tidpunkten för förfalskningsgärningens avslutande är det existentiellt möjligt och plausibelt, att den oäkta urkunden kommer att användas som bevismedel i en pratisk angelägenhet på sätt som för annan medför skada eller olägenhet.”*¹²⁶ Jareborg väljer till skillnad mot Löfmarck inte att poängtera urkundens innehåll även i detta avseende, utan karakteriserar fara i bevishänseende vid en urkundsförfalskning *”som fara för förväxling med en äkta urkund, fara för användning som bevismedel och fara för skada eller olägenhet.”* Det poängteras även att det råder en viss presumtion för att framställa en farlig förfalskning på så sätt att förfalskningen kan generera större problem framöver, vilket visar sig genom att domstolarna sällan anser sig behöver argumentera för att fara i bevishänseende föreligger. Det ska också tilläggas att det för domstolarna inte krävs ett utpekande av en viss person eller annat objekt som utsätts för faran som det annars är när det är frågan om konkret fara.¹²⁷

3.4.2 Trovärdig yttre beskaffenhet

Utgångspunkten vad gäller kravet på att ett falsifikat ska ha en trovärdig yttre beskaffenhet förutsätter en jämförelse med en liknande urkundstyp i äkta version. Hur högt kravet ska ställas kan inte anges generellt. I regel blir kravet aktuellt när gärningsmannen inte har slutfört sin plan för brott.¹²⁸ I NJA 1963 s. 373 hade den tilltalade i ett körkort ändrat både namn och födelsetid. Passet var utfärdat för annan person. Dock hade den tilltalade inte bytt fotot i passet till ett foto som liknade den tilltalade själv. Det fanns trots allt ett foto men det låg instoppat i själva passet. I det fallet ansåg inte HD kravet på fara i bevishänseende som objektivt täckt. I ett annat liknande fall beskrivet i SvJT 1962 rf. s.19 hade den tilltalade ändrat födelsetid och tidpunkt för utfärdandet i ett körkort. De ändringar som hade skett var dock så dåligt utförda att det inte förelåg någon fara i bevishänseende då det ej var frågan om någon trovärdig yttre beskaffenhet.

3.4.3 Vem ska begagna falsifikatet

Om det är uteslutet att falsifikatet ska begagnas av förfalskaren själv eller av någon annan saknas det fara i bevishänseende. Kravet är dock uppfyllt om åklagaren kan styrka en risk för att någon utomstående skulle kunna använda sig av och begagna sig av urkunden trots förfalskarens försiktighetsåtgärder.¹²⁹ I NJA 1963 s. 373 ansågs inte så vara fallet med

¹²⁵ Löfmarck, Förfalskningsbrotten m.m., sid. 29 ff.

¹²⁶ Jareborg, sid. 61

¹²⁷ Jareborg sid. 61 f.

¹²⁸ Löfmarck, Förfalskningsbrotten m.m. sid. 29

¹²⁹ Löfmarck, Förfalskningsbrotten m.m. sid, 30

anledning av att den tilltalade själv inte skulle kunna använda korten i befintligt skick, men även därför att ”kortet, utan att han själv åberopade det, skulle kunna komma till användning var praktiskt sett icke att räkna med.”

3.4.4 Urkundens innehåll

Löfmarck menar på att det kan konstateras att det krav på bevisbetydelsen som ska finnas hos en urkund inte i sig ligger i själva urkundsbegreppet. En sådan avgränsning ska dock göras med hjälp av kravet på fara i bevishänseende. Kravet på fara i bevishänseende kan därför enbart ha betydelse om det är som så att urkundsinnehållet kan tänkas få betydelse.¹³⁰ Kravet är dock lågt ställt vilket kan ses i NJA 1972 s. 643 där HD ansåg att detta krav redan var uppfyllt i och med den bevisfunktion som alla förtryckta och hålstansade inbetalningskort fyllde.

3.4.5 Medföra skada eller olägenhet

För att det ska vara frågan om fara i bevishänseende krävs det att ett begagnande skulle medföra skada och olägenhet. Dock behöver det inte vara fara för ekonomisk skada utan det räcker med bevisningssvårigheter.¹³¹ I NJA 1968 s.213 hade försäljarna till en huvudman själv tecknat beställarnas namn där villkoren sen något avvek från de ursprungliga ordersedlarna. HD konstaterar dock att fara i bevishänseende redan hade uppkommit genom själva framställandet av de falska ordersedlarna. Det vill säga att HD, för urkundsförfalskning, anser rekvisitet uppfyllt när nya ordersedlar upprättas helt i överensstämmelse med förkomna sådana. Risk för förmögenhetsskada var inte fallet här. Istället blev det fråga om ett bevisläge avseende om de gjorda beställningarna ansågs vara tillräckligt för fara i bevishänseende.

För straffansvar anses det krävas att själva faran faktiskt också föreligger vid tiden för själva förfalskningsåtgärden.¹³²

3.4.6 Viss sannolikhet till användning

Fara i bevishänseende är uteslutet ifall det överhuvudtaget är plausibelt att urkunden inte kommer att användas som bevismedel. Trots att man inte har för avsikt att använda urkunden kan det föreligga en fara av att den faktiskt används på annat sätt än vad som var meningen. Det kan också vara så att en oäkta urkund förvaras på så vis att det inte finns skäligen anledning att räkna med att någon kommer att använda urkunden som bevismedel.¹³³ En trolig utgångspunkt är att om en arkivhandling har förfalskats kan det nästan alltid finnas anledning att räkna med möjligheten att någon förr eller senare kommer att använda den oäkta urkunden.¹³⁴ Framförallt gäller detta många

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Löfmarck, Förfalskningsbrotten m.m. sid. 31

¹³² SOU 2007:92, sid. 47 f.

¹³³ NJA 1963 s. 373

¹³⁴ Jareborg, sid. 62

tillfällighetsurkunder som skapas utan tankar på användning framöver. För att en förfalskning i sådana fall ska innebära fara i bevishänseende måste förfalskningen i princip ske i syfte att påverka bevisningen i ett aktuellt ärende.¹³⁵

¹³⁵ NJA 1957 s. 67

4 Brotten mot urkunder i elektronisk miljö

Som tidigare påpekats¹³⁶ finns det intresse av att ha teknikneutrala och aktuella lagar och förordningar för att därigenom reglera IT-användningen på bästa vis. Det kan till exempel vara som så att en myndighet självt kan ha egna föreskrifter avseende sin IT-användning för att underlätta användandet av dessa. Det kan även vara att det finns andra myndigheter som utfärdar föreskrifter som då påverkar IT-användningen. Ett exempel är bland annat Riksarkivets föreskrifter som anvisar vilka tekniska standarder som får användas. Det ska även nämnas att det finns vissa ramupphandlingar som i sig utgör en väsentlig del i hur IT-användningen styr den statliga förvaltningen.¹³⁷

Det relativt nya rättsområde som trots allt IT-användandet ger upphov till kan te sig främmande för traditionellt tankesätt. Det kommer här pekas på vissa företeelser som har betydelse för hur 14 kap. 1 § BrB kan utformas för att anses vara tidsenlig.

4.1 Digitala urkunder

4.1.1 Som begrepp

I Datastraffrättsutredningen¹³⁸ gjordes en översikt av urkundsbroten. Lagstiftarens tankar avseende just själva karaktären på de skriftliga handlingar eller andra bevismedel som i sig åtnjuter straffrättsligt skydd enligt BrB beskrevs med orden:

- *”Det förutsattes därvid att de straffskyddade bevismedlen skulle förmedla ett föreställningsinnehåll genom användning av tecken, såsom skrift med bokstäver eller siffror, prägling på metallföremål eller dylikt.”*¹³⁹

Urkunden i sig är ett bevis för utställarens avsikter och vilja. Urkunden materialiserar därigenom en språkhandling vars upphovsman eller utställare kan bestämmas. På så vis är det möjligt att påstå att en urkund kan vara ett fysiskt föremål, vilket är av vikt när urkund som begrepp diskuteras i samband med frågor som rör digitala dokument. Det går att anse att rättsutvecklingen tagit hänsyn till den rådande teknikutvecklingen.¹⁴⁰ Kravet

¹³⁶ Se kap. 2.7.2 och 2.8.1

¹³⁷ Ds 2003:29, sid. 39

¹³⁸ SOU 1992:110

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Svea hovrätts dom 2002-05-31 Mål nr B 5358-01, s. 65 1 st. och s. 67 1 st

på originalkaraktär avseende digitala urkunder bör enligt Kronqvist vara kvar.¹⁴¹

Datastraffrättsutredningen¹⁴² föreslog att det gamla handlingsbegreppet skulle slopas i brottsbalkens 14 kapitel och då istället ersättas av ett nytt dokumentbegrepp. Utredningens förslag var:

- *”Med dokument avses i detta kapitel en skriftlig originalhandling eller en bestämd mängd data för automatisk informationsbehandling, om det är möjligt att fastställa att innehållet härrör från den som framstår som utställare. Som dokument anses också legitimationskort, biljett och dylikt bevismärke.”*¹⁴³

Utredningens förslag lades inte till grund för ny lag.

Justitiedepartementet gjorde en uppföljning 1998 av behovet av en modernisering av rättegångsbalkens och brottsbalkens bestämmelser i förhållande till den användning av IT som skedde i samhället. Denna promemoria ändrade inställningen till att någon förändring av urkundsbegreppet inte behövde göras.¹⁴⁴

Ulväng skriver att: *”Eftersom det inte krävs att en urkund förmedlas i någon särskild form, stannar definitionen vid att urkunden skall vara bärare av ett föreställningsinnehåll. Ur legalitetssynpunkt är detta naturligtvis diskutabelt och särskilda problem uppstår då handlingar, dokument o. dyl. upprättas med hjälp av modern teknik (elektronisk eller magnetiserad lagrad information).”*¹⁴⁵

4.1.2 Icketraditionella signaturer

En stor mängd myndighetsärenden är tänkt att klaras av via Internet utan en fysisk handläggare. I vilket fall kan man anta att det kommer skapas en stor mängd elektroniska dokument som skulle anses vara urkunder. Det vill säga att en stor mängd myndighetshandlingar kommer undertecknas med hjälp av så kallade elektroniska underskrifter. Elektronisk underskrift får dock skiljas från digital signatur och elektronisk signatur.¹⁴⁶ Det brukar anses att elektronisk signatur är den elektroniska motsvarigheten till den traditionella namnteckningen.¹⁴⁷

Lag om kvalificerade elektroniska signaturer (2000:832) definierar elektronisk signatur i 2 § med:

¹⁴¹ Kronqvist, sid. 26

¹⁴² SOU 1992:110

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Kronqvist, sid. 27

¹⁴⁵ Ulväng, sid. 774

¹⁴⁶ Kronqvist, sid. 38

¹⁴⁷ Ds 2003: 29, sid. 30

Elektronisk signatur: ”data i elektronisk form som är fogade till eller logiskt knutna till andra elektroniska data och som används för att kontrollera att innehållet härrör från den som framstår som utställare och att det inte har förvanskats,”

Om man förstår den elektroniska signaturen på detta sätt kan den användas till att beteckna en mängd olika lösningar på olika säkerhetsnivåer, såsom exempelvis en PIN-kod eller en form av en digital signatur. Lagparagrafen beskriver på så vis en digital signatur men inte någon annan säkerhetslösning och avser därför inte någon form av digital signatur.¹⁴⁸

Digitala signaturer har istället varit föremål för olika men ändå relativt lika definitioner. Dåvarande Kommunikationsdepartementet¹⁴⁹ definierade en digital signatur som: *”resultatet av en omvandling av en elektronisk handling som gör det möjligt att kontrollera om innehållet härrör från den fysiska person som framstår som utställare”*.

Det bör konstateras att all elektronisk informationsmängd består av tal. Det spelar ingen roll om informationen framstår som text, bild eller ljud för att informationen alltid ska kunna bearbetas maskinellt med matematiska metoder. Det som sker vid en kryptering, eller en signering, är just att meddelandet bearbetas matematiskt med hjälp av en matematisk metod, en s.k. algoritm. Förutom den stora mängden information finns ett unikt tal, en så kallad nyckel samt information av tidpunkt och så vidare. Denna nyckel kan finnas på två sätt. Antingen som ett fysiskt föremål, ett så kallat smart kort som betecknas som en hård lösning. Eller som en mjuk lösning där nyckeln istället finns lagrad i datorns minne och skyddas där med till exempel en kryptering. Generellt sett när man signerar något digitalt används en så kallad asymmetrisk kryptering vilket menas att nyckeln består av två delar – en hemlig och en öppen. Den hemliga nyckeln måste skyddas mot obehörigas åtkomst medan den öppna nyckeln sprids till alla för att användas till att verifiera en persons elektroniska signatur. Formelutredningen poängterar att *”Säkerheten vid användning av digitala signaturer kan göras så hög att det i praktiken blir näst intill omöjligt att knäcka en nyckel. Det går heller inte att förfälska eller efterbilda en digital signatur på samma sätt som en underskrift.”* Däremot kan varje digital signatur knäckas om man så vill, dock med hjälp av tillräcklig tid och tillräckliga datorresurser.¹⁵⁰

Statskontoret¹⁵¹ definierade en digital signatur som: *”Omvandling av ett meddelande (eller ett kondensat av detta) på ett sätt som endast avsändaren kan utföra och som låter mottagaren kontrollera meddelandets äkthet, innehåll och avsändarens identitet.”*

¹⁴⁸ Ds 2003:29, sid. 30

¹⁴⁹ Ds 1998:14, *Digitala signaturer – en teknisk och juridisk översikt*, eller definitionen härrör från SOU 1996:40, Elektronisk dokumenthantering, s. 39

¹⁵⁰ Ds 2003:29, sid. 27

¹⁵¹ Statskontorets rapport 1997:18, *Svenska delen av Internet*

En viktig beståndsdel i själva säkerheten kring användandet av digitala signaturer är certifikatet. I stora delar är det själva certifikatet som skiljer avancerade och kvalificerade digitala eller elektroniska signaturer åt. Ett certifikat definieras också i 2 § i lag om kvalificerade elektroniska signaturer som ett *”intyg i elektronisk form som kopplar ihop signaturverifieringsdata med en undertecknare och bekräftar dennes identitet.”*

Numera finns det en standard avseende digitala signaturer för myndighets- och bankverksamhet under ledning av Riksskatteverket.¹⁵² I riktlinjerna står att det att läsa *”att signaturen [...] ska vara knuten utslutande till en undertecknare, göra det möjligt att identifiera undertecknaren, vara skapad med hjälpmedel som endast undertecknaren kontrollerar och vara knuten till andra elektroniska data på ett sådant sätt att förvanskningar av dessa data kan upptäckas.”* Det understryks vidare att *”Elektroniska signaturer som varken är avancerade eller kvalificerade, myndighetsstämplar som inte är avancerade och elektronisk identifiering och kryptografiska rutiner som saknar motsvarande skyddsnivå omfattas inte av dessa riktlinjer.”*

Den komplexa hanteringen av digital information skapar självklart frågetecken kring möjligheten att avgöra urkundens äkthet. Urkunden måste antingen ha fysisk beskaffenhet eller istället ha en beskaffenhet så att den faktiskt kan utgöra ett original. Digitala och elektroniska signaturer löser en del av problematiken men kritik har framförts och då framförallt om att urkundsbegreppet avseende digitala dokument inte har lösts. Det får inte heller glömmas att digitala signaturer enbart garanterar äktheten vid det tekniska överförandet av det elektroniska dokumentet samt vem som är ansvarig för avsändandet.¹⁵³

För att en digital signatur ska kunna garantera att utställaren är rätt person krävs också ett administrativt system som garanterar att enbart en person, eller organisation, har tillgång till den hemliga nyckeln. När det är frågan om asymmetrisk kryptering sker detta i ett system som kallas för PKI (public key infrastructure). Ett PKI-system fungerar på så vis av att det kopplas en öppen nyckel till en viss utställare med ett visst certifikat. Ett certifikat – som den betrodda parten med den öppna nyckeln har – garanterar att den hör ihop med en viss utställare. I själva certifikatet finns det uppgifter om vem som har den hemliga nyckeln och hur lång dess giltighetstid är. För att detta ska fungera så att det går att koppla den enskilda signaturen till en viss person används en metod med en behörighetskod, som tidigare påpekats en så kallad PIN-kod. Tillsammans med övriga försiktighetsåtgärder som fysiskt skydd av själva datorutrustningen anses detta identifieringssystem fullt tillräckligt för att kunna identifiera en person.¹⁵⁴

¹⁵² Ju 2000/4939

¹⁵³ Kronqvist, sid. 31 f.

¹⁵⁴ Ds 2003:29, sid. 29 f.

IT-förfalskningsutredningen anser i vilket fall det vara olämpligt att utgå från olika säkerhetsnivåer som här har visats vad gäller elektroniska signaturer och underskrifter.¹⁵⁵

Det finns som utgångspunkt inte några generella regler för vilka krav som kan ställas på en underskrift. Det finns i vilket fall ingen regel som säger hur kravet ska fullgöras. Det torde åtminstone vara självklart att det ska vara fråga om någon form av utställarangivelse. Denna utställarangivelse kan även fullgöras genom någon annan typ av tecken som till exempel ett kryss eller ett bokmärke. Det finns inte heller något krav på att namnet ska vara läsligt.¹⁵⁶

Ibland säger man att en namnteckning är en form av viljeuttryck. Man väger då in den psykologiska poängen av att det finns en funktion i att den som skriver under också ska överväga innebörden och vikten av det som undertecknas. Detta får stor betydelse i konsumentförhållanden men är mer tveksam i andra fall. Det torde snarare vara frågan om att själva underskriften kopplas till en utställare och därmed garantera den viljeyttring som har avgetts. I sin egenskap av utställarangivelse fungerar underskriften med en funktion som motsvarar elektronisk signatur. Dock finns det såklart skillnader. När det är frågan om underskrifter i pappersform sker den eventuella utställarkontrollen inte förrän man i efterhand med kriminaltekniska metoder kan se ifall det är en riktig underskrift eller inte. När det istället handlar om elektroniska rutiner sker utställarkontrollen normalt sett direkt. En annan väsentlig skillnad är att en underskrift på ett papper saknar den koppling till innehållet som en elektronisk signatur har. Trots vissa funktionella likheter mellan traditionella underskrifter och vissa elektroniska rutiner förefaller det enligt Formelutredningen som rimligt att anta att explicita krav på underskrift enligt gällande rätt inte kan uppfyllas på annat vis än med papper och penna. Ska det finnas krav på underskrift måste dessa anpassas om det ska accepteras att man använder sig av elektroniska rutiner. När det istället är frågan om implicita underskriftskrav bör dessa bedömas från fall till fall. Det bör enligt Formelutredningen trots allt vara tydliggjort i lagstiftningen vilka former av utställarverifiering som är möjliga. Detta borde i sådana fall leda till att de implicita underskriftskraven får den effekten att de kan uppfyllas på samma vis som explicita krav på elektronisk utställarverifiering.¹⁵⁷

4.2 Konkret eller abstrakt definition

Ett generellt problem i IT-miljön är distinktionen om vad som är ett konkret respektive abstrakt föremål. Genom en ökning av digitala och tekniska lösningar har lagring av uppgifter och dess gränser för vad som är konkret respektive abstrakt suddats ut. Trots att det saknas en direkt motsvarighet med fysiska föremål och beteenden beskrivs IT-miljön som om det fanns en

¹⁵⁵ SOU 2007:92, sid. 107, samt Ds 2003:29

¹⁵⁶ Ds 2003:29, sid. 89

¹⁵⁷ Ds 2003:29, sid. 90 f.

likhet med den vanliga fysiska miljön. Genom att viss data finns lagrat i vissa konkreta minnesceller på datorn finns denna information kvar även om datorn plockas sönder. Det går inte heller att jämföra att någon genom att koppla bort en magnetisering är detsamma som att ta bort en bokstav i ett dokument. Det går likväl stjäla en databärare såsom ett USB-minne, hårddisk eller ett pappersdokument. Då associerar man oftast till den fysiska bäraren istället för den information databäraren innehåller. Data kan även ha en viss existens fristående från en viss bärare till exempel via överföringar från diverse nätverk. Objektet i sig utgörs då av det som överförs och denna ström i form av elektroner i en elektrisk ledning eller av ljusvågor i en optisk kabel. Detta kan troligtvis inte ses som en konkret sak utan som något abstrakt.¹⁵⁸

Det kan därför vara av vikt att poängtera den nu antydda objekt kategorin som IT-miljön kan klassas tillhöra inte riktigt passar som uteslutande materiell eller immateriell. Man vill få in materiella ting i en bedömning som trots allt till stor del är immateriell. Det pratas om en beteckning som benämns kvasimateriell. Detta är en beteckning som kan anses vara konstlat för att passa in på de kvasimateriella objektens särart och därigenom väldigt svårt att i lagtext beakta.¹⁵⁹

4.3 Skillnader mellan den elektroniska miljön och den fysiska miljön

En stor skillnad mellan analog och digital informationsrepresentation är att den digitala är helt entydig. Med andra ord innebär detta att det är möjligt i digitala system kopiera en datamängd så att kopian i sig är identisk med ursprungsmängden. Det är alltså fullt möjligt att man gör en identisk elektronisk kopia av en elektronisk förlaga till skillnad mot en kopia i traditionell mening. Det kan därför istället vara mer relevant att prata om fler exemplar av samma handling istället för original och kopior då det i princip inte går att skilja på dessa. En analog kopiering kan inte på samma sätt bli identisk. På detta viset kan man poängtera att en traditionell papperskopia skiljer sig på många sätt jämfört med en elektronisk. En elektronisk kopia kan som sagt ligga till grund för ett obegränsat antal identiska exemplar medan en traditionell papperskopia åtminstone är lik den traditionella på det viset att kopian har liknande egenskaper i hur innehållet återges från originalet. Likväl är det dock fortfarande ”bara” en kopia.¹⁶⁰

4.3.1 Original och elektroniska original

Huruvida en handling har originalkaraktär uppmärksammas som en svårighet av IT-förfalskningsutredningen.¹⁶¹ När det gäller traditionella pappershandlingar brukar dessa originalhandlingar föras med en

¹⁵⁸ SOU 1992:110, sid. 96f.

¹⁵⁹ SOU 1992:110, sid. 98

¹⁶⁰ Ds 2003:29, sid. 103

¹⁶¹ SOU 2007:92, sid. 108

underskrift eller med något annat tecken som visar att en viss utställare står som garant för att just denna handling är vad den utger sig för att vara. På så vis skapas som sagt en stor anledning för den enskilde att utgå från att handlingen är äkta och härrör från utställaren – urkundsoriginalet har originalkaraktär. Det är även så att vissa handlingar som saknar underskriften kan betraktas ha originalkaraktär. IT-förfalskningsutredningen fortsätter med: *”Modern kopieringsteknik kan emellertid numera vara så förfinad att en kopia i praktiken kan vara omöjlig att skilja från originalet för betraktaren.”* Detta understryks ytterligare genom argumentet att den traditionella gräns som alltid har dragits mellan original och kopior inte längre kan anses ha bäring i och med den utveckling som skett. När det är frågan om elektroniska original är det så att en möjlig utgångspunkt är att det finns viss elektronisk miljö där *”all informationsbehandling bygger på kopiering av digitala data blir [till] nya exemplar”* som i sig är helt identiska med sina förlagor. Med andra ord kan man säga att då en handling som elektroniskt underskrivs kopieras och all data inkluderas skapas flera så kallade original som alla är lika mycket av ett original. Istället fungerar den elektroniska underskriften, samt andra liknande skydd, som ett försök att garantera den elektroniska handlingens äkthet vilket mynnar ut i att varje nytt exemplar håller samma kvalitet. IT-förfalskningsutredningen konstaterar: *”Det är därför som skillnaden mellan original i elektronisk miljö respektive pappersmiljö beskrivs så att det i elektronisk miljö kan finnas ett originalinnehåll men inte något originalexemplar.”*¹⁶²

Skulle det vara frågan om krav på att en handling ska företas i original och man då avser en pappershandling kan det inte vara frågan om något annat än en pappershandling. När det gäller elektroniska handlingar blir kravet på att det ska vara en originalhandling mer eller mindre utan verkan då det ej finns några original i traditionell mening i den elektroniska miljön. Finns det krav på att en handling ska företas i original innebär detta enligt Formelutredningens mening att elektroniska rutiner är uteslutna. Det bör också undvikas en användning av termen original i de fall då regleringen eller föreskriften uttryckligen avser att föreskriva användning av pappershandlingar.¹⁶³

4.3.2 Elektroniska handlingar ersätter pappershandlingar

Dagens moderna samhälle har utvecklat ett större behov av att använda sig av elektroniska handlingar. Vanliga traditionella handlingar ska som tidigare framgått innefatta tre punkter: förmedla ett föreställningsinnehåll, ha utställarangivelse och ha originalkaraktär. De många elektroniska miljöer som vuxit fram med tiden är ofta en spegling av dess motsvarighet i den traditionella fysiska miljön.¹⁶⁴ Skillnaden mellan dessa handlingar finns

¹⁶² SOU 2007:92, sid. 109 f.

¹⁶³ Ds 2003:29, sid. 103, 105 f.

¹⁶⁴ SOU 2007:92, sid 103 f.

upptagen i flera lagstiftningsärenden såsom motiven till bokföringslagen (1999:1078). Bland annat står det läsa i förarbetet att:

- *”Maskinläsbara elektroniska handlingar saknar en del av de egenskaper som utmärker pappersbaserade handlingar. Bäraren, uppgifterna och utställarangivelsen – när det finns en sådan är inte knutna till varandra i samma låsta och varaktiga form som i en pappershandling. Elektroniska handlingar är inte heller identiska i lagrad och läsbar form. Beskrivningar av elektroniska handlingar tar därför istället ofta själva informationen till utgångspunkt såsom den avses att presenteras för läsaren. Elektroniska handlingar utgör inte heller unika fysiska exemplar. Det går i själva verket inte att på ett naturligt sätt finna ett fysiskt föremål som kan sägas utgöra själva dokumentet; det enda som finns är ett originalinnehåll. I ett ADB-baserat redovisningssystem söker systemet på kommando upp vissa grunduppgifter och sammanställer dessa till t.ex. en resultaträkning eller ett kontoutdrag från huvudbokföringen. Den framtagna handlingen är unik endast såvitt avser innehållet men inte som sak.”*¹⁶⁵

Motiven till lagen (2000:832) om kvalificerade elektroniska signaturer (signaturlagen) har följande kommentar:

- *”En väsentlig egenskap som skiljer den digitala handlingen från andra data är att den är helt entydig med sin digitala informationsrepresentation. Endast vissa bestämda värden tillåts, som representeras av siffror, eller i praktiken ettor och nollor. Det finns inga gråskalor. Det är denna egenskap som gör att man i digitala system exakt kan kopiera en datamängd så att kopian är identisk med ursprungsmängden. Analog kopiering blir aldrig på samma sätt identisk. Det går inte att på traditionellt sätt skilja ett original exemplar från en kopia när data förs över från en databärare till en annan eftersom informationen endast förekommer som ett originalinnehåll.”*¹⁶⁶

Den digitala informationen som finns är i några avseende mer flyktig än den pappersbundna informationen. Sedan kan man också anse att ett elektroniskt dokument i vissa avseende kan vara mer beständigt än ett pappersdokument. Har man ett tillräckligt säkert system kan man fastställa när ett meddelande kom in i systemet eller om det har manipulerats på något vis. Det är däremot svårt att göra just denna kontroll på ett tillförlitligt sätt när det gäller pappersdokument. Däremot är det sällan möjligt att skapa samma typ av säkerhet i ett elektroniskt system som i ett traditionellt pappersbaserat. Detta menar Formelutredningen inte automatiskt borde innebära lägre säkerhet *”däremot innebär det att det ofta inte är möjligt att göra direkta analogier mellan ett elektroniskt och ett pappersbaserat förfarande.”*¹⁶⁷

¹⁶⁵ Prop. 1998/99:130, s. 243

¹⁶⁶ Prop. 1999/00:117, s. 20

¹⁶⁷ Ds 2003:29, sid. 31

4.3.3 Andra formkrav

Bestämmelserna i 14 kap. BrB anknyter till formkrav. Urkundsförfalskningsbestämmelsen är kopplad till ett traditionellt fastställande av utställarangivelsen och innehåller samtidigt en rad andra formkrav.¹⁶⁸ Utredningen Ds 2003:29 konstaterar att det är oklart i vilken utsträckning som urkundsförfalskningsbestämmelsen omfattar elektroniska rutiner och pekar samtidigt på att förfalskningsbrotten trots allt har tillämpats på en rad nyare företeelser. Praxis avseende all ny teknik finns inte och rättsläget får därmed anses som osäkert. Utredningen fortsätter dock med att konstatera att *”Den diskrepans som uppstår mellan traditionella förfaranden som omfattas av straffansvaret och elektroniska som inte omfattas bör inte heller överdrivas. Då ansvar för urkundsbrotten sällan aktualiseras är betydelsen av det straffria området i realiteten inte särskilt stor.”*¹⁶⁹

I vilket fall som helst bör en utgångspunkt tas genom att en ny strafflagstiftning ska vara så teknikneutral som möjligt. Det vill säga att det är olämpligt att införa en ny terminologi som anknyter till en viss teknik och som därigenom riskerar att bli ineffektiv på grund av den tekniska utvecklingen. Samtidigt understryks också vikten av att regleringen utformas så att det blir lättare att överblicka det straffbara området och därigenom skapa en tydlig gräns för vad som inte ska vara straffbart.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Se vidare kap. 3 om *de lege lata*

¹⁶⁹ Ds 2003:29, sid. 37 f.

¹⁷⁰ Ds 2003:29, sid. 38

5 Tidigare övervägningar i utredningssammanhang avseende urkundsförfalskning och informationsteknik

5.1 Datastraffrättsutredningen

Utredningen påkallades för att överväga förändringar av de straff- och processrättsliga regler som var påkallade med hänsyn till den utveckling som skett inom data- och teletekniken. Med denna utgångspunkt har utredningen utfört en omfattande genomgång av bl.a. BrB. En huvudfråga för utredningen var särskilt att göra en översyn av *urkundsförfalskning*. Utredningen uttrycker en övertygelse av att dessa bestämmelser är förlegade och saknar en anpassning till den pågående teknologiska utvecklingen. Det understryks att en omarbetning av lagtexten måste till då det handlar om andra frågor när det handlar om skydd för urkunder i datormiljö jämfört med traditionella urkunder. Det som anses vara skrift på papper har en något mer svävande förklaring i en digital motsvarighet såsom elektroniska impulser. På så vis suddas gränsen mellan original och kopia ut och det är genom elektroniska impulser möjligt att framställa en helt ny handling. Detta grundläggande problem får sin förklaring i att det inte går att låsa elektroniska impulser på samma sätt som bläcket på ett papper (utifrån en diskussion avseende kopior) vilket gör att det är svårt att tillerkänna text i digital form samma urkundskvalitet då de elektriska impulserna enkelt kan användas för att framställa en helt ny handling. Det anses samtidigt svårt att applicera gammal terminologi på den nya teknologin med anledning av att invanda termer inte med lätthet kan användas till den nya teknologin.¹⁷¹

Med utgångspunkt i den då gällande rätten föreslog utredningen införandet av ett gemensamt brott för de två typerna av urkunder. Brottet borde benämnas dokumentförfalskning. Lagtexten skulle till viss del ge underförstådda krav på dokumentbegreppet. Gemensamt för de båda typerna av dokument – som tidigare har gällt beträffande skriftliga urkunder - var att det skulle vara ”*straffbart att skriva annan persons namn, att falskeligen förskaffa sig annans underskrift eller annorledes framställa falskt dokument eller att ändra eller utfylla äkta dokument*”.¹⁷²

Kraven på att urkunden ska vara lik originalet och kunna övertyga med sin egen äkthet förändras när det är fråga om en digital miljö. Det går inte utan särskilda metoder fastställa att datorlagrad information härrör från en viss person (utställaren). Det har därför utvecklats olika säkerhetsåtgärder som

¹⁷¹ SOU 1992:110, sid. 62 f.

¹⁷² SOU 1992 :110, sid. 63

bygger på olika matematiska metoder och därigenom skapar någon form av ”digital signatur”. Det straffrättsliga skyddet för dokumentförfalskning i datormiljö bör knytas till tekniska verifieringsmetoder. På så vis knyts utvecklingen till att bevara redan aktuell användning av denna teknik och samtidigt som det blir en anpassning av ett utvecklingsarbete inom det dåtida EG (numera EU). Det tilläggs också att elektroniska handlingar som inte uppfyller det angivna kravet enligt utredningen av att ha ett skyddat digitalt lås men som trots allt behöver straffrättsligt skydd föreslås en senare fullbordanspunkt som då sker vid själva användningen och inte vid förfalskningstidpunkten.¹⁷³

Datastraffrättsutredningen föreslog att ”*det endast krävs att språkhandling, utställarangivelse och äkthetstecken (föreställningsinnehållet) skall ha givits en självständig existens, dvs. att det föreligger en representation.*”¹⁷⁴

Utredningen ledde som tidigare påpekats inte till en förändring av lagstiftningen.¹⁷⁵

5.2 Straffrätt och informationsteknik – en grundläggande inventering av lagstiftningsbehovet

Utredaren till utredningen ”*Straffrätt och informationsteknik – en grundläggande inventering av lagstiftningsbehovet*” ansåg inte att det fanns skäl att ändra regleringen angående förfalskningsbrotten. Utredaren kritiserade Datastraffrättsutredningens uppfattning och poängterade att den inte var förenlig med abstrakt och teknikneutral lagstiftning då Datastraffrättsutredningen försökte skapa nya regler för en icke materiell företeelse som om den vore materiell. Dessutom kritiserades Datastraffrättsutredningens analys av rättsläget som för snäv och ofullständig. Utredaren ansåg istället att förfalskning i elektronisk miljö redan omfattades av BrB i den utsträckning som det behövdes. Utgångspunkten borde istället vara det medium som bär den elektroniska handlingen. Det förklarades även att frågan om skydd av digitala signaturer är av annan natur än skydd för urkunder. Därför bör inte digitala signaturer skyddas genom bestämmelserna om urkundsbrott. Elektroniska dokument som skrivs, sänds och mottas för att därefter utplånas ansågs av utredaren ha mer gemensamt med ett telefonsamtal än en traditionell pappershandling. Straffbestämmelser som avser urkunder skulle därför inte kunna användas på sådana kortlivade elektroniska handlingar och kunde därmed inte få förfalskningsskydd.¹⁷⁶

Utredningen ledde inte till en förändring av lagstiftningen.¹⁷⁷

¹⁷³ SOU 1992:110, sid. 63 f.

¹⁷⁴ SOU 1992:110, sid. 275

¹⁷⁵ Ds 2003:29, sid. 38 f., se även SOU 2007:92, sid. 93

¹⁷⁶ SOU 2007:92, sid. 94 f.

¹⁷⁷ SOU 2007:92, sid. 95

5.3 Brott och brottsutredning i IT-miljö

Sverige undertecknade den 23 november 2001 Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet och den 28 januari 2003 tilläggsprotokollet till denna.¹⁷⁸ Ett av två syften med konventionen var huvudsakligen att åstadkomma en harmonisering av den nationella straffrätten beträffande vissa gärningar – bland annat datarelaterad förfalskning. Det andra syftet var att få fram nationella processrättsliga bestämmelser som tillgodoser behoven av att utreda och lagföra dessa brott som innefattas i konventionen. Det vill säga att kunna ta tillvara på bevisning i elektronisk form i brottmål. Utredningen vittnar om en inställning av att Sverige har en ledande position på IT-området både vad gäller tidigare lagstiftning och datoranvändning. Det är därför av stor vikt att den aktuella strafflagstiftningen ska ge ett fullgott skydd av den moderna tekniken samtidigt som det också ska finnas en processlagstiftning som ska kunna ge goda möjligheter att utreda och lagföra IT-relaterade brott. Med dessa argument som bakgrund föreslog utredningen att konventionen samt tilläggsprotokollet skulle ratificeras. Vid beaktandet av att det hade aviserats att en översyn av förfalskningsbrotten skulle göras i Sverige föreslogs inga stora förändringar på ett ändrat urkundsbegrepp. Istället föreslogs en avvaktan i väntan på en framtida utredning (senare SOU 2007:92).¹⁷⁹

5.4 Formelutredningen

Utredningen föregicks av att Regeringen var av uppfattningen att alla offentliga tjänster kostnadseffektivt skulle kunna tillhandahållas elektroniskt. Utredningen pekar på att det inte finns någon särskild IT-rättslig miljö att förhålla sig till utan varje IT-bestämmelse har sin rättsliga bakgrund i det område där den finns. Utredningen anser inte heller att man bör införa någon generell IT-lagstiftning som griper över alla rättsområdena.¹⁸⁰

När det gäller bestämmelser om elektroniska dokument konstateras det att detta begrepp använts sedan länge. Utredningen anser därför att det bör finnas anledning att generellt använda detta begrepp om inte andra argument särskilt påkallar annan lösning.¹⁸¹

Ifall bestämmelser har en textlydelse som medger att elektroniska signaturer får användas är detta sedan tidigare en acceptabel lösning om syftet är att försäkra sig om att regleringen ska omfatta en utställarangivelse. Användning av avancerad elektronisk signatur kan enligt utredningen vara av stor vikt när det är frågan om särskilda skyddsintressen. Till den sista

¹⁷⁸ Se kap. 2.8.1

¹⁷⁹ Ds 2005:6, sid. 17 f.

¹⁸⁰ Ds 2003:29, sid. 7 f.

¹⁸¹ Ds 2003:29, sid. 9

nivån avser man att använda begreppet kvalificerade elektroniska signaturer vilket främst ska vara aktuellt när det finns särskilda krav.¹⁸²

5.5 Urkunden I Tiden – en straffrättslig anpassning

Utredningens uppdrag var bland annat att göra en översyn av de förfalskningsbrott som framförallt berör arkiver och även andra handlingar. Förslag som ges ska vara präglade av känd begreppsbyggnad som är ändamålsenlig samt kunna vara utgångspunkt för lagstiftningen inom en överskådlig framtid. Förslagen ska även vara effektiva och väl avgränsade.¹⁸³

Urknadsutredningen anser att det är förenat med osäkerhet kring frågan huruvida handlingar i elektronisk miljö har arkivstatus i den mening som BrB avser. Utredningen föreslår därför lagstiftning för att undvika vidare osäkerhet och för att även i övrigt anpassa arkivbegreppet till IT-utvecklingen. Det konstateras även att det behövs lagstiftningsåtgärder för att uppfylla kraven enligt artikel 7 i Europarådets konvention om IT-relaterad brottslighet avseende kriminalisering av datorrelaterad förfalskning. Utredningen föreslår att en arkivdefinition bör omfatta såväl pappersbaserade som elektroniska handlingar. Begreppet arkiv föreslås att bibehållas som beteckning på de handlingar och märken som kan utgöra förfalskningsobjekt. Däremot förändras 14 kap. 1 § andra stycket BrB till att direkt i lagtexten förtydliga de dolda rekviziten¹⁸⁴ som ställs på handlingar och märken för att dessa ska få arkivstatus. Samtidigt bör regleringen utvidgas i syfte att anpassas till användningen och utvecklingen av informationstekniken. Enligt IT-förfalskningsutredningen ska arkiv avse en:

1. *”handling som upprättats till bevis eller annars är av betydelse som bevis, som anger utställaren och som har originalkaraktär,*
2. *elektronisk handling som upprättats till bevis eller annars är av betydelse som bevis och som har utställarangivelse som, och*
3. *märke som har ställts ut till bevis som viss rättighet eller om viss prestation och som har originalkaraktär (bevismärke).”¹⁸⁵*

När det är frågan om elektroniska handlingar ska det för arkivstatus krävas utöver kravet på egenskap i form av bevis att det finns en utställarangivelse som kan kontrolleras på ett tillförlitligt sätt. Framförallt försvaras denna skillnad genom diskrepansen mellan elektroniska och traditionella handlingar. Traditionella handlingar mångfaldigas på annat vis än elektroniska vilket också kan skapa en bättre ordning ifall dessa typer av handlingar behandlas olika.¹⁸⁶

¹⁸² Ds 2003:29, sid. 10

¹⁸³ SOU 2007:92, sid. 11

¹⁸⁴ Se vidare kap. 3

¹⁸⁵ SOU 2007:92, sid. 11 f.

¹⁸⁶ SOU 2007:92, sid. 12

Äkthetsprövningen ska fortfarande i fallet av en pappersbaserad urkund ta sin utgångspunkt i en unik fysisk sak. Skulle det aktuella exemplaret inte härröra från den som är angiven utställare är urkunden falsk. I en elektronisk miljö bör det istället enligt IT-förfalskningsutredningen ta sin utgångspunkt i digitala data. Därför föreslås det att det informationsinnehåll som representeras av digitala data ska vara utgångspunkt för huruvida en urkunds äkthet ska bedömas. Skulle detta informationsinnehåll komma från annan än den som är utställare är urkunden falsk.¹⁸⁷

IT-förfalskningsutredningen ansåg också att det fanns särskilt angelägna behov av att straffbelägga *brukande av falsk elektronisk handling* även om samma handling inte uppnår urkundsstatus. Det föreslås därför en särskild straffbestämmelse avseende just dessa fall. Denna nya bestämmelse ska då motverka att någon sanningslöst ger ut elektroniska handlingar som till exempel e-postmeddelanden för att på så vis skaffa sig förmåner eller för att undgå förpliktelser.¹⁸⁸

Det bör även enligt utredningens förslag inte vara på så vis att manipulation av tekniska uppteckningar eller andra automatiska registreringar ska innefattas i bestämmelsen om urkunds-förfalskning. Vilket förklaras av att en teknisk uppteckning inte kan äkthetsprövas på sedvanligt sätt och är ett synsätt som kan jämföras med NJA 1991 s. 739. Denna typ av beteende ska istället innefatta en ny straffbestämmelse som föreslås ha beteckningen *manipulation av teknisk uppteckning*.¹⁸⁹

¹⁸⁷ SOU 2007:92, sid. 12 f.

¹⁸⁸ SOU 2007:92, sid. 13

¹⁸⁹ Ibid.

6 Analys

6.1 De lagbundna rekvisiten

6.1.1 Urkunden

Som tidigare konstaterats under arbetets gång är just termen urkund ett ganska debatterat och ibland också ifrågasatt begrepp. Bland annat hade utredaren i SOU 1992:110 för avsikt att ändra urkundsbegreppet för att göra lagstiftningen kring urkunds-förfalskning mer tidsaktuell.¹⁹⁰ Även Löfmarck diskuterade en alternativ terminologi.¹⁹¹ Trots allt har den ursprungliga regleringen kvarhållits utan vidare förändringar.¹⁹² För att handling eller dokument idag ska anses vara en urkund krävs att *dolda rekvisit* är uppfyllda. För det första ska urkunden utgöra ett bevismedel. Det ska finnas en rättslig poäng med att framställa denna urkund och därmed har det skapats en första form av avgränsning. Det ska även vara frågan om att urkunden har originalkaraktär där det understryks att det är frågan om ett original och inte en kopia. Även om det finns ett visst utrymme när det gäller utfyllande av en urkund.¹⁹³ Det är främst diverse utredningar som ifrågasätter kravet på originalkaraktär när det handlar om just digitala urkunder.¹⁹⁴ Det finns inte heller obegränsat med rättsfall att tillgå kring diskussionen av digitala urkunder.¹⁹⁵ Den nya tekniken kan trots allt påverka bedömningen av urkunds-begreppet så till den grad att man i princip inte kan prata om original och kopia på samma sätt som tidigare. Det ska tilläggas att även om gränserna suddas ut för vad som i den digitala verkligheten kan klassas som kopia respektive original finns det åtminstone alltid en ursprungskälla. Det sista *dolda rekvisitet* avseende vad som klassas som urkund utgår från att det måste gå att finna en utställare eller åtminstone en utställarangivelse. Möjligtvis understryks detta ytterligare av kravet att det ska vara möjligt att se vem urkunden härrör från.¹⁹⁶

HD har utvecklat och samtidigt utökat den yttre ramen för vilka applicerbara situationer som kan anses vara urkunds-förfalskning. Både NJA 1991 s. 739 som 2009 s. 111 har kritiserats för att motiveringarna till ansvar för förfalskningsbrott utökats längre från den ursprungliga texttolkningen än vad som borde ha varit fallet.¹⁹⁷ Kritiker menar på att tekniken har utökats så till den grad att vissa kopior till och med kan klassas vara identiska med originalhandling. Samtidigt spelar det ingen roll längre att det är maskiner som är mottagare av informationen. Bedömningen av hur man kan läsa ett

¹⁹⁰ Se kap. 5.1

¹⁹¹ Se kap. 2.3.2, 2.6 och 3.2

¹⁹² Se kap. 2.1 och lydelsen i 3.1

¹⁹³ Se kap. 3.1

¹⁹⁴ Se kap. 4.3.1 och 5.5

¹⁹⁵ Se kap. 4.1.1

¹⁹⁶ Se bl.a. kap. 3.2.3 och 4.3.1

¹⁹⁷ Se kap. 3.2.6 i kombination med 2.5

föreställningsinnehåll har också tappat sin betydelse. Det viktigaste är istället hur man kan läsa innehållet som bevisfunktion istället.¹⁹⁸

Det var med knapp majoritet som HD kom fram till sin slutsats i NJA 2009 s. 111. Vissa tidigare frågetecken tydliggjordes även om det är svårt att bedöma bäringen av dessa slutsatser. HD kom fram till en lösning som inte motsvarar diskussionen om originalkaraktär från den för vintern 2011 fortfarande aktuella utredningen SOU 2007:92. HD ansåg att det till trots var möjligt att utgå från originalkaraktär som begrepp och som rekvisit till att bedöma om det är frågan om en urkund eller ej även vid en bedömning av digitala urkunder.¹⁹⁹ SOU 2007:92 bygger däremot istället sin definition av elektroniska handlingar på att det faktiskt inte går att diskutera originalkaraktär i samma mening som det görs för traditionella urkunder. Ordalydelsen ”*kan kontrolleras på ett tillförlitligt sätt*” ansågs istället mer ändamålsenlig som lagförslag för digitala urkunder.²⁰⁰ Vilket torde tyda på ett till viss grad ännu osäkrare rättsläge än vad tidigare utredningar konstaterat.

6.1.2 Förfalskningsåtgärder

Möjligheten att förfalska en urkund kan ske på många olika vis. Det kan vara fråga om att framställa, falskeligen ändra eller fylla ut eller att helt enkelt förfalska en hel urkund. Oavsett hur många olika teorier och möjligheter som det står att finna är lagtexten kortfattad men med vidare tolkningsmöjligheter av hur långt det rättsliga skyddet sträcker sig. Förslag på rekvisitet finns uttryckt särskilt i regleringens första stycke. Många av dessa förslag på förfalskningsåtgärder har preciserats genom praxis allt eftersom det har varit nödvändigt att förändra bedömningsgrunden.²⁰¹

6.1.3 Fara i bevishänseende

Det är inte frågan om ett skadekrav utan istället ett farerekvisit när det handlar om urkundsförfalskning. Enligt Löfmarck innefattar rekvisitet fyra olika moment. Det ska nämligen vara en trovärdig förfalskning men det får inte vara en förändring som har sketts av den som själv faktiskt får göra förändringar. Det ska såklart också vara frågan om en urkund samtidigt som det måste finnas en viss risk till att ett användande kan medföra skada eller olägenhet.²⁰²

¹⁹⁸ Se kap. 3.2.1 och 3.2.6

¹⁹⁹ Se kap. 3.2.6

²⁰⁰ Se kap. 3.2.2 i kombination med 4.3.1 samt 5.5

²⁰¹ Se kap. 3.3

²⁰² Se kap. 3.4.1

6.2 Förändring eller inte

6.2.1 Oförändrad lagtext i 14 kap. 1 § BrB

Då lagar i sig står överst i hierarkin baserat på den svenska rättskälleläran är det av yttersta vikt att den lagtext som finns också är applicerbar på den verklighet som är relevant. Den fråga man då får ställa sig är ifall det skydd som lagtexten idag ger är att klassa som tillräcklig. Skulle man svara jakande på den frågan kan en förändring därigenom kännas onödig. Framförallt om den gällande strafflagstiftning anses fungera som den ska. Det finns som tidigare påpekats ett kringsskydd avseende digitala materialiseringar. Det finns andra lagparagrafer än urkundsförfalskning som avser att skydda kringliggande situationer. Bland annat påvisar den kringliggande lagstiftningen att många idag okända situationer redan till stor del kan skyddas av gällande rätt.²⁰³

Urkundsbegreppet har till viss del utökats och förändrats i takt med den utveckling som har skett till följd av en allt mer digitaliserad värld. Det är framförallt själva omfattningen av begreppet urkund och vad som där inbegrips som har möjliggjort en förändring av tolkningen.²⁰⁴ Vilka förfalskningsåtgärder som kan användas har inte förändrats i samma grad.²⁰⁵ Inte heller farerekvisitet.²⁰⁶ I både NJA 1979 s. 715, 1991 s. 739 och 2009 s. 111 visar hur HD allteftersom en annorlunda verklighet framträder också hittar vägar att anpassa den gamla lagtexten på nya situationer. Det får därigenom påpekas att det finns en möjlig väg till en fortsatt praxisutveckling från domstolarnas sida. Åtminstone har det i de nyss nämnda rättsfallen ansetts så.²⁰⁷ Det bör dock poängteras att det blir väldigt svårt för den enskilde med utgångspunkt av legalitetsprincipen att veta vad som framöver ska räknas som brottsligt respektive inte med tanke på domstolens uttänjning av brottet genom att lite för lättvindigt låta uppkomna fall passa in under de gällande dolda rekvisiten som krävs för att urkundsförfalskning ska vara för handen.²⁰⁸

Flera utredningar, bland annat SOU 1992:110 och SOU 2007:92, har konstaterat att det finns brister i den nu gällande lagstiftning. SOU 1992:110 påtalade 15 år tidigare än IT-förfalskningsutredningen att det rent allmänt var oklart i vilken omfattning som digitala materialiseringar faktiskt kunde anses ha urkundskvalitet och att det därigenom var svårt att förena detta med det grundläggande synsättet på vad som är gällande rätt. Samma utredning påpekade också att det inte går att finna en tillfredsställande lösning utan lagstiftningsåtgärder.²⁰⁹ Även SOU 2007:92 understryker att det behövs lagstiftningsåtgärder för att undanröja denna osäkerhet som trots allt finns

²⁰³ Se kap. 2.7.1, 2.7.2 och 3.2.6

²⁰⁴ Se kap. 3.2.6

²⁰⁵ Se kap. 3.3

²⁰⁶ Se kap. 3.4

²⁰⁷ Se kap. 3.2.6

²⁰⁸ Se kap. 2 5 i kombination med 3.2.6 och 5.5

²⁰⁹ Se kap. 5.1

angående rättsläget samt för att åstadkomma en önskvärd anpassning av urkundsbegreppet kopplat till IT-utvecklingen.²¹⁰

6.2.2 Lagändring i enlighet med SOU 2007:92

Utredningen SOU 2007:92 vill som tidigare påpekats behålla urkund som begrepp på de handlingar och märken som kan utgöra förfalskningsobjekt. Däremot anser utredningen att andra stycket i 14 kap. 1 § BrB bör förtydligas så att det direkt i lagtexten framgår vilka krav som ställs på handlingar och märken för att dessa ska kunna uppnå urkundsstatus.²¹¹ Samtidigt vill man också utöka urkundsbegreppet så att det även anpassas till utvecklingen inom IT. Paragrafen skulle därför förtydliga vad som avses med en urkund i form av en elektronisk handling. IT-förfalskningsutredningen skiljer då elektroniska och traditionella handlingar åt i lagtexten. De traditionella handlingarna föreslås behålla de nu gällande kraven för dessa. Däremot har en elektronisk handling som krav på sig att vara upprättad som bevis eller annars som betydelse av bevis samtidigt som samma handling ska ha en utställarangivelse som ska kunna kontrolleras på ett tillförlitligt sätt. Det bör därigenom poängteras att kravet på originalkaraktär har tagits bort avseende definitionen av elektronisk urkund.²¹²

Det påpekas också att de förtydliganden som är tänkt att göras för traditionella urkunder egentligen är gällande rätt men att det enligt utredningen redan bör framgå i lagtexten vad som gäller.²¹³

Det torde till sin natur vara komplext att i lagtext fastlägga vilka krav som ska ställas för att en handling ska ha urkundsstatus. Även om det i sig inte sker några nya sakliga förändringar bör det påpekas att de krav som redan idag ställs på en urkund för att uppnå urkundsstatus har vuxit fram i takt med en levande domstolspraxis.²¹⁴ Det må vara en rättspolitisk inställning ifall man föredrar en mer detaljerad lagtext eller om det ska finnas en stor möjlighet till tolkning för domstolarna över att bestämma gränsfall. Om de krav som det idag ställs på en handling har vuxit fram under lång tid och utan lagstiftningsåtgärder kan det finnas en möjlighet till att det även framöver kommer ske förändringar inom samma paragrafs tillämplighet.²¹⁵ Både vad gäller en utökad eller minskad omfattning. Risken med en för detaljerad lagtext är att domstolarnas möjlighet att framöver fortsätta utveckla urkunds-förfalskningsparagrafen i takt med tiden minskar.

²¹⁰ Se kap. 5.5

²¹¹ Se kap. 3.1 i kombination med 5.5

²¹² Se kap. 3.2.2 i kombination med 5.5

²¹³ Se kap. 3 i kombination med 5.5

²¹⁴ Se kap. 3

²¹⁵ Se kap. 2.1 med 3 och 5.5

6.2.3 Andra lösningar

Som tidigare konstaterats finns det annan kringliggande lagstiftning som också till stor del täcker in det brottsliga förfarandet i ett förfalskningsskeende.²¹⁶ Det måste finnas en rimlig funktion i att också straffbelägga vissa gärningar. Saknas relevans för att straffbelägga bör man från samhällets sida undvika detta.²¹⁷ En alternativ lösning skulle kunna vara att helt frikoppla den digitaliserade delen av urkundsförfalskning och tillåta den form av förfalskning som inte täcks av de redan nu gällande lagparagrafer, såsom exempelvis dataintrång och förberedelse till bedrägeri.²¹⁸ För att lösa förhållandet mellan individ och myndigheter finns det redan olika formella krav.²¹⁹ Det påpekas dock på många håll att det skulle vara svårt att avkriminalisera urkundsförfalskning utan att riktigt veta konsekvenserna. Historien hittills bör tala sitt tydliga språk genom att urkundsförfalskning, som en frikopplad paragraf under ett eget förfalskningskapitel i BrB trots allt har varit framgångsrikt.²²⁰

En annan alternativ lösning, som dock av olika skäl inte ledde till förändrad lagstiftning, var SOU 1992:110:s förslag. Det var enligt utredningen en mer fördelaktig lösning att i fortsättningen sträva efter ett enhetligt urkundsbegrepp och därigenom en enhetlig beskrivning av förfalskningsbrottet. För att det skulle vara möjligt ansåg sig utredningen bland annat vara tvungen att ändra begreppsförklaringen av urkundsbegreppet i 14 kap. 1 § 2 st. BrB och menade då på att det var mer fördelaktigt att använda sig av en ny beteckning för brottet och dess objekt istället. Utredningen föreslog att ordet *dokument* skulle användas. Som tidigare påpekats ledde inte utredningen till någon lagförändring.²²¹ Däremot bör det nämnas en intressant aspekt i att det underströks att det finns en nödvändighet i att bibehålla ett enhetligt urkundsbegrepp.²²² Det bör även poängteras att TF genom sitt egna handlingsbegrepp försvårar rättstillämpningen då det finns ett annat handlingsbegrepp inom straffrätten. Två lösningar finns då öppna för lagstiftaren gällande TF och BrB. Antingen ändras begreppsbildningen till att bli mer enhetlig eller så byter man helt enkelt ut det ena begreppet mot det andra. Det vore rättsosäkert att i straffrättsligt hänseende behandla två likadana begrepp olika genom sitt värde som exempelvis bevismedel.²²³

Löfmarck diskuterar å sin sida den negativa framställningen av att kalla urkunden för falsk och äkta. Det framgår redan av ordalydelsen i paragrafen: ”*dömes för urkundsförfalskning*”. En alternativ öppning vore att använda sig av ett icke värdeladdat ord såsom exempelvis oriktigt eller felaktigt. Det är

²¹⁶ Se kap. 2.7.1 och 2.7.2

²¹⁷ Se kap. 3.2.6

²¹⁸ Se kap. 2.7.1 och 2.7.2

²¹⁹ Se kap. 4.1.2

²²⁰ Se kap. 2.1 och 3

²²¹ Se Jareborgs användning av *dokument* i kap. 3.2.4 samt kap. 5.1

²²² Se kap. 5.1

²²³ Se kap. 2.6.1 och 3.2.1

möjligt att normbildningen påverkas av en så enkel konstruktion som betydelsen av värdet i ett ord. Trots allt bör inte uppfattningen vara att det till nödvändigtvis skulle vara negativt att koppla an en negativ värdeladdning i en benämning av ett skeende för något som är brottsligt.²²⁴

När man diskuterar en alternativ lösning är det svårt att inte lyfta fram vikten av vilken nivå man väljer för att farerekvisitet ska aktualiseras.²²⁵ Om man beaktar Internets framfart och därigenom problemen med bevissäkring och jurisdiktionen kan det finnas risk att det i många fall är för sent att straffskyldigheten inträffar vid förberedelse till bedrägeri. Det måste när det gäller den typen av brott istället vara fråga om ett skaderekvisit vilket skapar en öppning av att hinna försvinna med det man genom förfalskningen eventuellt har eller har tänkt lura till sig innan polisen hinner agera. Då pengar, som exempel, till stor del numera finns som siffror på en datorskärm blir det enklare att dessa försvinner över nationsgränserna än tidigare.²²⁶ Genom användandet av ett farerekvisit skapas en möjlighet inbegripa innan själva skadan är skedd. Det torde därför i den frågan vara tveksamt till en förändring åt att farerekvisit ska inträffa senare, snarare tvärtom. Däremot får man såklart väga fördelarna med ett tidigt farerekvisit gentemot nackdelen av att straffbelägga för många handlingar som inte har upprättats i brottsligt syfte.²²⁷

²²⁴ Se kap. 2.3.2

²²⁵ Se kap. 3.4

²²⁶ Se kap. 2.9

²²⁷ Se Jareborgs kommentar i kap. 2.3.1 men även kap. 3.4

7 Slutsats

Det finns ett antal utredningar som föreslår förändringar av 14 kap. 1 § BrB för att därigenom anpassa lagtextens innehåll till att låta den digitala verkligheten avspeglas tydligare i gällande rätt.²²⁸

För att kunna föra en givande diskussion avseende urkundsförfalskning *de lege ferenda* bör man som grundläggande bas förstå vilka värden som ska skyddas.²²⁹ Det bör även finnas en varsamhet i att straffbelägga för många handlingar. Vad gäller rättstillämpningens vara bör legalitetsprincipens närvaro innebära en stor försiktighet vid utvidgning av ett straffbart handlande när det handlar om situationer som var okända vid lagstiftningens tillkomst.²³⁰

Tilltron till urkunder och legalitetsprincipen

Det stora syftet och förklaringen till urkundsförfalskningens plats i den svenska lagstiftningen grundar sig på att skydda tilltron till urkunder. Urkunders betydelse kan inte underskattas i ett alltmer utvecklat samhälle med stort utbyte av varor och tjänster. Oavsett vilken lösning lagstiftaren väljer att gå på måste målet vara att skydda en allmän tilltro till urkunder. Det vill säga att lagstiftningens närvaro ska fungera allmänpreventivt. Legalitetsprincipens centrala betydelse bör därigenom också leda till den fortsatta utvecklingen av att 14 kap. 1 § BrB får sin IT-rättsliga anpassning i form av lagstiftning.²³¹

Alltmer handel sköts idag via Internet och utvecklingen pekar mot att än mer digital information kommer att användas framöver. Även myndigheter har börjat använda sig av Internet för att därigenom bland annat kunna sköta ärenden istället för den tidigare sedvanliga pappersgången. Jurisdiktionsproblem kan uppstå i takt med utvecklingen men brukar sällan vålla stora bekymmer.²³² För att tilltron till urkunder ska vara stark även inom IT-miljön och med beaktande av dess särdrag bör dagens urkundsbegrepp anpassas till att kunna användas på digitala urkunder i form av lagstiftning.²³³ På så vis bör det poängteras att det både genom betydelsen av legalitetsprincipen samt för att undvika ett fortsatt rättsosäkert läge tills några nya situationer uppkommer pekar mot att ny lagstiftning är det bästa alternativet.²³⁴

²²⁸ Se kap. 5.1, 5.3 och 5.5

²²⁹ Se framförallt kap. 2.3 men även kap. 3 och 4

²³⁰ Se kap. 2.5

²³¹ Se särskilt kap. 2.5 och 3.2.6

²³² Se kap. 2.9 och 4.1.2

²³³ Se kap. 4.1.1 och 4.3

²³⁴ Se kap. 2.5 och 3.2.6 i kombination med kap. 4.3

Skillnader mellan den digitala och traditionella världen

Det ska dock kommas ihåg att det finns mängder av skillnader mellan den digitala och den traditionella världen.²³⁵ Framförallt så poängteras det ofta att det är just svårigheterna att skaffa fram bevis som är en stor skillnad.²³⁶ Det blir då aktuellt vad gäller just urkunds förfalskning och dess koppling till datainträng och förberedelse för bedrägeri.²³⁷ Kravet när det har varit frågan om ett farerekvisit har tidigare varit lågt ställt vilket har framgått av praxis utifrån risken för användning.²³⁸ Istället har gränserna för paragrafens användningsområde snävats in på annat håll vilket kan tyckas varit en bra avvägning tidigare för att undvika en alltför vid paragraftillämpning.²³⁹ Svårigheter öppnar sig dock genom en ökad digitalisering och därigenom möjligheten till bevissäkring för olika nationella poliser.²⁴⁰ Möjligheten att använda sig av förfalskning till senare ekonomisk vinning samt förberedelse till bedrägeri kan gå så fort på digital väg att det är önskvärt att stoppa innan skada har skett. Den öppenhet som präglar Internet med dess gränslösa och icke nationsbundna förhållande till den traditionella verkligheten gör att det är svåröverskådligt att se hur detta kommer utvecklas framöver.²⁴¹ Ett behållande av ett brett farerekvisit kopplat till urkundens karaktär måste därför vara att föredra även vid en förändring av urkundsbegreppet.²⁴²

Ett eller två brottsliga förfaranden

Står man bakom en tanke av att det rättsosäkra läget borde lösas genom lagstiftning kan man utgå från två möjligheter. Den ena möjligheten handlar om att låta BrB beskriva två brottsliga förfaranden som trots allt har en liknande karaktär men med en utgångspunkt av ett urkunds begrepp som skiljer möjligheterna till förfalskning åt. Bland annat exemplifieras detta på grund av att förfalskningsmöjligheterna skiljer sig genom olika tekniker och där också urkund som begrepp skiljer sig. Handlingen måste i vilket fall vara skyddsvärd och möjlig att skyddas. Denna lösning är just den lösning som man i utredningen SOU 2007:92 har föreslagit som en förändring av *de lege lata*.²⁴³ Ett annat alternativ skulle ha sin utgångspunkt i att eftersträva ett enhetligt urkunds begrepp och därigenom ett heltäckande förfalskningsbrott vilket istället kunde urskönjas i utredningen SOU 1992:110.²⁴⁴

Det måste poängteras att det finns fördelar med bägge alternativen utifrån en generell basis. En fördel av att ha två brottsliga förfaranden är att man kan behålla den diskussion som sedan tidigare finns i både praxis och doktrin gällande traditionella urkunder och därigenom låta bli att ändra den

²³⁵ Se kap. 4.3

²³⁶ Se kap. 2.9.2

²³⁷ Se kap. 2.7.1 och 2.7.2

²³⁸ Se kap. 3.4

²³⁹ Se kap. 3.1 avseende *urkund*

²⁴⁰ Se kap. 2.9.2

²⁴¹ Se kap. 2.9.1

²⁴² Se 2.9.1 i kombination med 3.4.1

²⁴³ Se kap. 4 i kombination med 5.5

²⁴⁴ Se kap. 5.1

traditionella urkundens karaktär som materiellt begrepp.²⁴⁵ Det blir också möjligt för lagstiftaren att kunna definiera de digitala urkunderna på ett sådant vis att det på ett mer tidsenligt vis anges vilka krav som ska gälla vid en äkthetsprövning för digitala handlingar.²⁴⁶ Det går på så vis på ett enkelt sätt skapa ny praxis. Samtidigt kan man redan i 14 kap. 1 § 2 st BrB belysa dessa begrepps skillnader tydligare och visa på skillnader som ska företas i de bedömningar som kan uppstå.²⁴⁷

Är alternativet att man istället väljer att använda sig av en lösning handlar det istället om att beskriva enbart ett brottsligt förfarande trots dess skillnader i digital och traditionell miljö. Begreppet måste i sådana fall inriktas mot ett undvikande till att allmänheten blir lurad. Det bör i sådana fall inte vara så självklart att detta nya alltomfattandebegrepp till ordalydelsen ska vara likt det traditionella begreppet. Datastraffrättsutredningen ger till exempel som förslag på att urkundsbegreppet istället ska ändras och att man ska använda sig av begreppet dokument. Detta tedde sig svåröverskådligt och det var svårt att se konsekvenserna av en sådan stor förändring. För att kunna använda sig av ett begrepp som täcker in de begrepp och rekvisit som frågas efter måste lagstiftaren samtidigt finna ett begrepp och ett straffbart skeende som kan användas både vad gäller digitala som traditionella förfaranden. Det visar dock på aktuella svårigheter med tanke på de stora skillnader som finns. Det torde vara möjligt att hitta en sådan lösning men det har i vart fall inte accepterats genom att använda sig av begreppet dokument. En fördel med denna typ av lösning är att man kan undvika gränsdragningsproblem. Skulle man som IT-förfalskningsutredningen föreslå ha olika rekvisit beroende på vilken form av urkund som ska bedömas är det inte omöjligt att det kommer uppstå tolkningsproblematik i avgörandet av om vissa former av handlingar kommer klassas som traditionella eller digitala. Det är rent av troligt att det blir så. Det har i flertalet utredningar samt i ETS 185 påpekats vikten av att man använder sig av ett teknikneutralt begrepp så att det går att använda sig av begreppet under lång tid framöver. Trots allt är det nästan omöjligt att på ett översiktligt sätt se hur tekniken framöver kommer utvecklas. Det måste då även poängteras att det kan innebära nackdelar om det inte ställs samma krav på både traditionella som digitala urkunder. Det går dock också att vända på resonemanget och påpeka att man efterhand genom praxis med tiden på ett enklare vis faktiskt kan upparbeta tydligare riktlinjer och säkrare rättsläge om man utgår från två separata urkundsdefinitioner istället för en

De dolda rekvisiten

IT-förfalskningsutredningen menar att man egentligen inte ändrar gällande rätt avseende traditionella urkunder utan att man skapar ett mer rättssäkert läge genom att visa på de rekvisit som idag redan finns. På samma sätt uppräknas och förtydligas bedömning av elektroniska handlingar i förslaget och borttagandet av kravet på originalkaraktär.²⁴⁸ Som visades i NJA 2009

²⁴⁵ Se kap. 3

²⁴⁶ Se kap. 4.1.2 och 4.3.2

²⁴⁷ Se kap. 4.3

²⁴⁸ Se kap 3 i kombination med 5.5

s. 111 valde HD trots allt en lösning med att fortsätta peka på betydelsen av att det krävs originalkaraktär även vid elektroniska handlingar.²⁴⁹ Med ett beaktande av hur 14 kap. 1 § BrB faktiskt har utvecklats med tiden bör man kanske vara försiktig med att binda domstolarna vid bedömningen av vilka rekvisit som ska gälla vid tolkningen. En mer konservativ syn bör vara att det enbart är urkundens betydelse som bevis som bör finnas som rekvisit för att sedan låta praxis avgöra hur gränfallen mellan elektroniska och traditionella urkunder ska tolkas och utifrån vilka rekvisit.²⁵⁰ Ett sådant förhållningssätt kan särskilt vara till fördel i en sådan utvecklingsbar verklighet som digitala materialiseringar idag härrörs från.²⁵¹

Det bör finnas ett intresse av att inte sträcka lagtextens innehåll för långt från den poäng som den avser att skydda. En lagtexts funktions försvaras genom det skyddsvärda intresset som finns knutet till paragrafen i sig. Det bör därför inte heller vara en allt för detaljerad lagtext då den kan ha en inlåsandande verkan för domstolarna och också göra tolkningen mindre fri i takt med ny teknik och då en ny verklighet. Därigenom torde det inte vara aktuellt att i för stor utsträckning låsa in ett så tolkningsbart begrepp som urkund utan att istället se till hur gränsdragningsproblematiken genom historien har lösts och då koppla tolkningen till farerekvisitet istället.²⁵² Det kanske till och med kan ligga närmare till hands att ta bort originalkaraktär som rekvisit för traditionella handlingar istället och inte bara för elektroniska handlingar som IT-förfalskningsutredningen föreslog.²⁵³ Istället får originalkaraktär fungera i bedömning av om en handling är att anse som bevismedel eller inte. Det vill säga att man genom att fästa större vikt vid formkrav skulle det framöver kunna vara möjligt att förvandla en kopia till en fullgod urkund bara genom sin underskrift.²⁵⁴ Istället för att bara själva underskriften skulle klassas som en urkund och inte som tidigare: framställa oäkta urkund på annat vis.²⁵⁵

När det gäller traditionella urkunder finns det fördelar med att det redan i lagtexten poängteras vilka rekvisit som ska vara uppfyllda.²⁵⁶ Dessa rekvisit är sedan tidigare fastlagda i praxis och fungerar på så vis genom att göra rättsläget säkrare. Särskilt bör man tänka på betydelsen av originalkaraktär och att urkunden ska ha betydelse som bevis.²⁵⁷ För de digitala, eller som utredningen väljer att kalla dem – elektroniska – handlingarna ska det istället med beaktandet av dessa handlingars karaktär vara frågan om att man som mottagare ska kunna kontrollera utställarangivelsen på ett tillförlitligt sätt. Det blir enkelt att påstå att det inte är frågan om enhetlighet till att börja med, likaväl som det blir enkelt att påstå varför det kan motiveras till att det bör vara en skillnad. Det kan när det gäller elektroniska

²⁴⁹ Se kap. 3.2.6

²⁵⁰ Se särskilt kap. 3.2 och 5.5

²⁵¹ Se kap. 4.3.2

²⁵² Se kap. 2.3 och 2.4 samt kap.3 allmänt och 3.4 i kombination med 5.5

²⁵³ Se kap. 5.5

²⁵⁴ Se kap. 4.1.2 och 4.3.3

²⁵⁵ Se kap. 3.3.5

²⁵⁶ Se kap. 5.5

²⁵⁷ Se kap. 3.2.1 och 3.2.2

handlingar finnas nackdelar med att låsa in de dolda rekvisiten redan i begreppsförtydligandet. Framförallt med tanke på att de dolda rekvisit som inläses är grundade från traditionella förfaranden men nu ska appliceras på en ständigt föränderlig ny verklighet.

Samma formkrav på traditionella och elektroniska handlingar

Trots att IT-förfalskningsutredningen anser att modern IT inte på samma sätt som de traditionella urkunderna materialiserar ett föreställningsinnehåll och därigenom dess möjlighet till att pröva huruvida dess äkthet har förändrats bör det finnas en möjlighet att ställa samma krav på elektroniska urkunder.²⁵⁸ Antingen kopplas detta till identifierbart ursprung och originalkaraktär eller tydliggörs en koppling till urkundens form av bevis. I vilket fall går det ofta att göra direkta analogier mellan ett elektroniskt och ett pappersbaserat förfarande.²⁵⁹ Formen för hur det ska kunna se ut i ett elektroniskt system har redan påbörjats genom Ds 2003:29. Det är i alla fall olyckligt och rättsosäkert om man i praxis ställer olika krav på urkund som begrepp när man trots allt vill poängtera en neutralitet mellan elektroniska och traditionella pappersurkunder. Det finns också en poäng här av att belysa att användandet av en hel del av dessa urkunder sker i förhållandet mellan individ och förvaltning. Dessa problem kan istället lösas genom att man i det enskilda fallet introducerar diverse andra formkrav.²⁶⁰ Även här bör det med fördel vara frågan om mer enhetliga begrepp som IT-förfalskningsutredningen föreslår för att undvika andra gränsdragningsproblem. Ds 2003:29 föreslog ju motsatsen att det ska vara frågan om många olika nivåer på hur man signerar elektroniskt vilket då problematiserar om man blandar in en formkravsdiskussion med urkundsförfalskning.²⁶¹

Ett tredje stycke

Det finns stora poänger av att definiera ett sådant grundläggande begrepp som urkund redan i urkundsförfalskningsbestämmelsen i BrB. Det vill säga så som det har varit och även som IT-förfalskningsutredningen föreslår.²⁶² Däremot bör man sträva efter enhetlighet både mellan elektroniska och traditionella handlingar samt enhetlighet mellan BrB och övriga lagar.²⁶³ Om det nu kan anses vara av stor vikt att definiera begrepp redan i straffrättslig lagtext då begreppet är så grundläggande kan det tyckas finnas anledning att också understryka andra värden kopplade till betydelsen redan i lagtexten. Det kan finnas poänger av att visa på syftet i motiven men då förfalskningsbrotten har en annan karaktär än till exempel lagstiftning avseende skyddandet av enskilda bör det poängteras även i lagtexten.²⁶⁴ En lösning som inte ter sig allt för främmande är att det läggs till ett tredje stycke i 14 kap. 1 § BrB som sedan ska vara grundläggande för

²⁵⁸ Se kap. 5.5

²⁵⁹ Se kap. 4.3.2

²⁶⁰ Se kap. 4.1.2 och 4.3

²⁶¹ Se kap. 4.1.2 i kombination med 5.5

²⁶² Se kap. 3.1 och 5.5

²⁶³ Se avseende handlingar kap. 4.3.2 och enhetlighet kap. 2.6

²⁶⁴ Se kap. 2.3.1

bedömningen av förfalskningsbrotten i övrigt och då samtidigt knyta an till farerekvisitet. Ett tredje stycke skulle kunna uttryckas som något i stil med:

Vid bedömandet om förfalskningen innebär fara i bevishänseende ska särskilt beaktas om urkundens karaktär som bevismedel påverkar en generell tilltro till urkunden.

Det blir härigenom en koppling till just karaktären på urkunden och rättstillämpningens möjlighet till fortsatt utveckling av praxis både vad gäller traditionella urkunder som elektroniska. Det bör inom det digitala området därigenom finnas utrymme för att skapa ny och för formen elektroniska handlingar förtydligande praxis. Det blir också möjligt att olika urkunder får olika fullbordanspunkter utifrån en bedömning av hur viktig urkundens karaktär kan anses vara för den allmänna omsättningen.²⁶⁵

Hur bör 14 kap. 1 § BrB vara utformad för att vara anpassad till dagens IT-samhälle?

Det bör poängteras avslutningsvis att oavsett syn och intresse för hur lagstiftaren ska skapa ett teknikneutralt urkundsbegrepp och därigenom en ny urkundsförfalskningsparagraf måste det ske genom så få ingrepp som möjligt i vedertagna begrepp. Istället får lagstiftaren försöka anpassa och harmonisera de olika typerna av handlingar som idag finns: traditionella och elektroniska. Harmoniseringstanken och enhetlighetstanken som bör följas enligt ETS 185 menar på att de olika typerna av handlingar ska behandlas på ett likartat sätt av den nationella lagstiftningen.²⁶⁶ Det bör därigenom vara samma krav, och därigenom samma straffvärde, av att förfalska en skriftlig handling som att förfalska datorlagrat material. Det är egentligen enbart en fråga om en skillnad i teknik. Det bör därför inte vara aktuellt att använda sig av ett krav på originalkaraktär för elektroniska handlingar då det till stor del saknar betydelse.²⁶⁷ Tyngdpunkten bör istället läggas på urkundens funktion som bevismedel och därigenom dess tilltro. Det är i det sammanhanget som likheten i straffvärdet skall förtydligas.²⁶⁸ Det saknas intresse av att diskutera skillnaden i om man ska kalla det för digitala eller elektroniska urkunder då en eftersträvansvärd anpassning bör se till långsiktighet och därmed undvika onödig teknisk terminologi. Båda begreppen är att rimliga att använda.

Ny lagstiftning är enligt uppsatsen att föredra för 14 kap. 1 § BrB. Utgångspunkten bör vara ett mer oprecist – utan att dolda rekvisit sätts in i lagtexten – och ett tillika vedertaget begrepp som kan användas både vad gäller elektroniska som traditionella urkunder. Urkund som begrepp bör därför finnas kvar och samtidigt vara enhetligt för båda alternativen av urkunder som idag står att finna. Tyngdpunkten i lagtexten borde istället vara att fortsätta poängtera urkundens betydelse som bevismedel samt understryka dess straffrättsliga syfte. Det är framförallt med anledning av

²⁶⁵ Se kap. 2.2.2 om en liknande lydelse där man tar med skyddsvärdet i bedömningen.

²⁶⁶ Se kap. 2.8.1

²⁶⁷ Se kap. 4.3.1

²⁶⁸ Se kap. 2.3.1

riskerna för en strikt rättstillämpning som man inte bör ge för detaljerade krav redan i lagtexten. Särskilt med beaktandet av svårigheten att förutse utvecklingen.

Käll- och litteraturförteckning

7.1 Doktrin

Holmqvist Lena, Leijonhufvud Madeleine, Träskman Per Ole och Wennberg Suzanne, *Brottsbalken – en kommentar. Del II (13.24 kap) Brotten mot allmänheten och staten m.m.*, Studentutgåva 4, tryckt av Elanders Gotab i Stockholm, 2005

Jareborg, Nils, *Brotten – tredje häftet brotten mot allmänheten och staten*, 2:a upplagan, tryckt av Studentlitteratur AB i Lund, 1986

Kronqvist, Stefan, *Brott och digitala bevis: en handledning*, 2:a upplagan, tryckt av Norstedts juridik i Stockholm, 2007

Leijonhufvud, Madeleine, *Straffansvar*, 6:e upplagan, tryckt av Novum Grafiska AB i Göteborg, 2005

Löfmarck, Madeleine, *Förfalskningsbrotten m.m.*, 3:e upplagan, tryckt för Juristförlaget i Stockholm, 1986

Löfmarck, Madeleine, *Om urkundsförfalskning*, tryckt av Boktryckeri AB Thule i Stockholm, 1971

Silvander, Jan, *Dator- och datarelaterade brott*, akademisk avhandling för avläggandet av juris doktorsexamen i straffrätt 2004

7.2 Juridiska tidsskrifter

Ulväng, Magnus, *JT 2009/10*, s. 773

Leijonhufvud, Madeleine, *JT 1991/92*, s. 704

SvJT 1961 rf. s. 85

SvJT 1962 rf. s. 19

SvJT 1964 rf. s. 83

SvJT 1969 rf. s. 33

SvJT 1970 rf. s. 50

7.3 Förarbeten och utredningar

Prop. 1998/99: 130

Prop. 1999/00: 117

SOU 1992:110, *Information och den nya informationsteknologin: straff- och processrättsliga frågor m.m. betänkande av Datastraffsrettsutredningen*

SOU 1995:47

SOU 1996:40, *Elektronisk dokumenthantering*

SOU 2007:92, *Urkunden I Tiden: en straffrättslig anpassning: betänkande av IT-förfalskningsutredningen*

Ds 1998:14, *Digitala signaturer – en teknisk och juridisk översikt*

Ds 2003:29, *Formel, formkrav och elektronisk kommunikation*

Ds. 2005:06, *Brott och brottsutredning i IT-miljö: Europarådetskonvention om IT-relaterad brottslighet med tilläggsprotokoll*

Statskontorets rapport 1997:18, Svenska delen av Internet

Ju 2000/4939

ETS 185

Rättsfallsförteckning

7.4 Rättsfall

NJA 1919 s. 328
NJÄ 1943 s. 490
NJÄ 1944 s. 328
NJÄ 1953 s. 23
NJÄ 1956 s. 301
NJÄ 1957 s. 67
NJÄ 1959 s. 31
NJÄ 1959 B 4
NJÄ 1960 s. 537
NJÄ 1962 s. 328
NJÄ 1962 s. 631
NJÄ 1963 s. 373
NJÄ 1965 B 12
NJÄ 1966 s. 299
NJÄ 1968 s. 213
NJÄ 1972 s. 643
NJÄ 1972 B 23
NJÄ 1979 s. 715
NJÄ 1982 s. 863
NJÄ 1991 s. 739
NJÄ 2002 s. 449
NJÄ 2004 s. 176
NJÄ 2009 s. 111

RH 94:81

Svea Hovrättsdom 2002-05-31 Mål nr B5358-01